
VEILIGHEIDSVRAAGSTUKKEN EN DE VERKIEZINGEN

STANDPUNTEN VAN DE POLITIEKE PARTIJEN

PENN – NL Facts and Reports Nr. 2

Februari 2002

Werkgroep Eurobom

PENN-Nederland

VEILIGHEIDSVRAAGSTUKKEN EN
DE VERKIEZINGEN

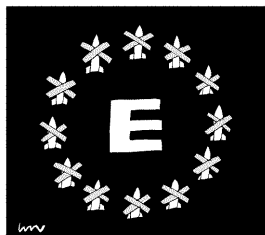
Februari 2002

PENN, het Project voor Europese Nucleaire Non-proliferatie, is opgezet om:

- * officiële discussies over de toekomst van kernwapens in Europa nauwgezet te volgen en deze te verhelderen;
- * analyses van en commentaren op deze ontwikkelingen te publiceren;
- * verdere maatregelen voor kernontwapening in Europa en substantiële Europese bijdragen aan kernwapenbeheersing, ontwapening en non-proliferatie te stimuleren;
- * te ijveren voor de volledige naleving van het Non-Proliferatieverdrag door de NAVO, de Europese Unie, en haar leden;
- * politieke belemmeringen op te werpen tegen ontwikkelingen die zouden kunnen leiden tot een Europese Unie met kernwapens;
- * te bevorderen dat de Europese Unie en al haar leden uiteindelijk niet-nucleaire leden van het NPV worden.

Deze publikatie is mogelijk gemaakt door
de W. Alton Jones Foundation

Working Group Eurobomb/PENN NL
Obrechtstraat 43
3572 EC UTRECHT
THE NETHERLANDS
TEL (+31) (0)30 271 4376
(+31) (0)30 272 2594
FAX (+31) (0)30 271 4759
e-mail: k.koster@inter.nl.net
logo: Len Munnik

Werkgroep Eurobom

PENN/Netherlands MPI/Netherlands

FACTS AND REPORTS

Februari 2002 – No. 2

INLEIDING

Op 15 mei zijn er in Nederland Kamerverkiezingen. Voor die gelegenheid zijn er door de politieke partijen programma's vastgesteld waarin ze hun standpunten over belangrijke maatschappelijke kwesties uiteenzetten. Voor de niet-gouvernementele organisaties die zich met internationale politiek en vredesvraagstukken bezig houden zijn de standpunten die daar over gaan van belang. Het gaat hun immers niet alleen om een vergelijking tussen hun eigen wensen en de partijprogramma's, maar ook hoe die in de praktijk worden gebracht. Uiteraard is het voor ons ook van belang dat er politici worden gekozen in de Kamer die het dichtst bij onze standpunten staan. Deze zijn voor wat betreft het onderwerp 'kernwapens' samengevat op het binnenblad van deze brochure.

Om de posities van de partijen te kunnen beoordelen hebben we de relevante alinea's uit de partijprogramma's van alle politieke partijen die een kans maken op Kamerzetels bij elkaar gebracht in deze brochure. Het eerste hoofdstukje geeft een kort overzicht van die standpunten, samengebracht in tabelvorm. In het tweede zijn de relevante citaten uit de partijprogramma's opgesomd. In het derde hebben we citaten van leidende politici samengebracht om een idee te geven over de manier waarop ze omgaan met de standpunten die ze vertegenwoordigen. In het vierde hoofdstuk geven we een kort commentaar.

Achterin hebben we een bronnenlijst toegevoegd en een overzicht van de huidige status van de partijprogramma's. We hopen dat deze brochure een nuttig hulpmiddel is voor de organisaties die actief zijn op de hier behandelde terreinen.

Werkgroep Eurobom
PENN-NI
Februari 2002

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	3
Kort overzicht standpunten	4
Partijprogramma's over vrede en veiligheid	7
Citaten	24
Commentaar	33
Bronnen en status	34

KORT OVERZICHT STANDPUNTEN

Partij / Onderwerp	Kernwapens in Nederland	Raketschild	Proliferatie	NAVO
SGP	-	Begrip voor wens USA raketschild te bouwen, echter ABM-verdrag niet eenzijdig opzeggen; multilaterale afstemming is nodig	-	NAVO is hoeksteen van het veiligheidsbeleid; voorkeur voor vredesoperaties in NAVO-verband boven operaties in VN-verband; snelle NAVO-interventiemacht; snelle uitbreiding van de NAVO
ChristenUnie	-	Kritisch ten opzichte van deelname aan Amerikaans ruimteschild	Actieve inzet voor bestrijding van regionale wapenwedlopen, zoals India-Pakistan; in het kader van het NPV rol van het kernwapen terugdringen	NAVO blijft belangrijkste veiligheidsverband; alleen deelname aan crisis-beheersingsoperaties geleid door de NAVO; uitbreiding mag slagvaardigheid niet verloren doen gaan
Leefbaar Nederland	-	-	-	-
VVD	-	-	Gemeenschappelijk optreden EU en VS om proliferatie van massavernietigingswapens tegen te gaan	Uitbreiding NAVO geen doel op zich; bijdrage EU aan internationale crisisbeheersing primair in NAVO-kader
CDA	-	-	Veiligheidsbeleid gericht op tegengaan van proliferatie van nbc-wapens	Veiligheidsbeleid vormgeven in het kader van de NAVO en de EU
D66	-	Trachten ontwikkeling van plannen voor raketschilden te keren	-	NAVO blijft belangrijkste platform voor transatlantische militaire samenwerking
PvdA	In EU-verband werken aan internationale initiatieven gericht op ontmanteling van in Nederland opgeslagen kernwapens	ABM-verdrag mag niet in gevaar komen; antiraketsystemen geen goede weg om stabiliteit in wereld te verzekeren	In EU-verband werken aan internationale initiatieven gericht tegen verspreiding van nieuwe kernwapens	Voor uitbreiding van de NAVO; verbetering van samenwerking met Rusland en andere voormalige Sovjetrepublieken
GroenLinks	Nederland stoot eigen kernwapentaak af; pleit voor snelle verwijdering van kernwapens; onmiddellijk openheid over plaatsing kernwapens in Nederland	Verzet tegen de bouw van alle typen antiraketsystemen	-	NAVO wordt op termijn vervangen door een regionale vredesmacht van de VN; voor nucleaire ontwapening van de NAVO
SP	Alle kernwapens moeten de wereld uit, om te beginnen uit Nederland	-	-	Nederland stapt uit de NAVO

Partij / Onderwerp	Verenigde Naties	Europese defensie	Materieelbeleid	Wapenhandel / productie
SGP	Nederland moet onder voorwaarden bereid zijn aan VN-vredesoperaties deel te nemen	Terughoudend tov eigen Europese krijgsmachteenheden; versterking Europese defensie binnen NAVO-kader	Van groot belang dat Nederland beschikt over een krijgsmacht met doeltreffend en geavanceerd materiaal	-
ChristenUnie	Permanent VN-leger is ongewenst; alleen deelname aan VN-vredesmacht na goedkeuring van het parlement;	EU stelt ihkv het EVDB Strategisch Concept vast in welke gevallen Europa zelf actie onderneemt, eventueel los van NAVO-verband	Defensieapparaat op zodanig niveau brengen en houden dat Nederland bijdrage kan leveren aan vredeshandhaving en –oplegging	-
Leefbaar Nederland	-	-	-	-
VVD	-	Primair werken binnen NAVO-verband; geen aparte Europese militaire infrastructuur die met NAVO-middelen doubleert	-	-
CDA	Er moet een sneller en duidelijker systeem komen voor het vaststellen van VN-mandaten voor militaire interventies	In EU-verband werken aan de uitvoering van politietaken; betere samenhang en afstemming van externe betrekkingen en veiligheidsvraagstukken	-	-
D66	-	Meer Europese samenwerking mbt defensie en veiligheid; uiteindelijk Europese vredesmacht	Meer eenvoudig uitgeruste, kleinere schepen; bij opvolging F-16 meer aandacht voor helikopters en onbemande vliegtuigen	Nederland wordt terughoudender in de export van wapens; VN-register opzetten waarin alle wapenverkoop worden geregistreerd
PvdA	Coördinerende rol van de VN bij voorkomen en bestrijden van conflicten wordt versterkt; VN-vredesoperaties krijgen duidelijk omschreven mandaat	Er komt een Europese interventiemacht; democratische controle op het Europese veiligheids- en defensiebeleid wordt verbeterd	Alle legeronderdelen worden geschikt gemaakt voor inzet bij vredesoperaties	-
GroenLinks	Inzet voor versterking van VN-vredesoperaties; VN moet beschikken over snel inzetbare vreedestroepen	Steun voor opbouw van snelle Europese interventiemacht wanneer aan aantal vereisten is voldaan; zoveel mogelijk gebruik maken van bestaande NAVO-middelen	Krijgsmacht omvormen tot vredesmacht; defensietaken waarbij landsverdediging de hoofdtaak is worden afgestoten	Productie en verspreiding wapens sterk verminderen; strikte naleving EU-gedragscode over wapenleveranties en embargo's; bevorderen conversie
SP	De VN moeten versterkt en gedemocratiseerd worden; Algemene Vergadering moet meer gebruik maken van mogelijkheden inzake vrede en veiligheid	Nederland neemt niet deel aan het Euroleger	Afschaffen mobilisabele eenheden en tanks en Luchtmobiele Brigade. Militaire marinetaken afbouwen. Aantal gevechtsvliegtuigen halveren; 'endlife-update' voor rest van de F-16's	Wapenproductie in Nederland wordt afgebouwd; geen export naar spanningsgebieden en exportcriteria scherper toepassen; geen subsidiëring militair-industrieel complex; verbod op wapenbeurzen

Partij / Onderwerp	Personeelsbeleid / werving	Conflictpreventie	Bestrijding terrorisme	Defensiebegroting
SGP	Arbeidsvoorwaarden bijstellen in positieve zin; inzet reservisten optimaliseren	VN als platform voor internationaal politiek overleg ter voorkoming van geschillen	Nauwe samenwerking binnen EU en met VS voor terrorismebestrijding; prioriteit nummer één van de BVD	Hoger defensiebudget
ChristenUnie	Werving verhogen door betere studie- en loopbaanmogelijkheden en langere contracttermijn	Instellen bureaus die vroegtijdig waarschuwen voor internationale spanningen en conflicten	Operationaliseren terrorismebestrijding; versterken samenwerking defensie en politie; armoedebestrijding	Verhoging met ruim € 135 miljoen
Leefbaar Nederland	Aantal generaals en kolonels halveren; pensioensgerechtigde leeftijd naar 60 jaar	-	-	-
VVD	Modernisering, flexibilisering en individualisering van organisatie en arbeidsverhoudingen voortzetten	-	Gezamenlijk optreden EU en VS bij terrorismebestrijding; vergt zowel interne als grensoverschrijdende bundeling van krachten	Verhoging met ruim € 110 miljoen
CDA	-	Erkenning toenemend belang preventieve diplomatie, oa monitoren conflictsituaties en effectief mensenrechtenbeleid	Veiligheidsbeleid is ondermeer gericht op de bestrijding van terrorisme	-
D66	Uitbesteding selectie en werving op basis van prestatiecontract met organisaties die gespecialiseerd zijn in arbeidsbemiddeling	-	Internationale aanpak van internationaal terrorisme.	Hoger defensiebudget
PvdA	Militair beroep en positie van het burgerpersoneel wordt aantrekkelijker, ook in arbeidsrechtelijke zin	Voorkomen van conflicten blijft het belangrijkste dmv diplomatieke inspanning gekoppeld aan bieden sociaal en economisch perspectief	Alert zijn op terroristische organisaties die met nbc-wapens dreigen; terrorismebestrijding wordt één van de hoofdtaken van de krijgsmacht	-
GroenLinks	-	Conflictpreventie kerntaak buitenlandse beleid; uitgangspunt is regionale benadering waarin staten, internationale organisaties, ngo's en burgers rol spelen; pool civiele waar-nemers; inzet burgervredesteams; versterking OVSE; ondersteuning opbouw civiele samenleving in conflictgebieden	Terrorismebestrijding in de eerste plaats verantwoordelijkheid politie- en inlichtingendiensten en internationaal recht; er dient een VN-commissaris te komen voor terrorismebestrijding; door VN vastgestelde recht op voeren van bevrijdingsstrijd daar waar sprake is van onderdrukking blijft overeind	Lager defensiebudget
SP	Minimumleeftijd werving verhogen naar 18 jaar; uitzending naar conflictgebieden vanaf 21 jaar; betere nazorg	Bijdrage verbetering internationale capaciteit voor conflictpreventie; belangrijke rol VN en OVSE; opzetten netwerk voor 'early warning'; volwaardige opleiding voor conflictpreventie starten	Inperken en weghalen voedingsbodem voor terroristische organisaties	Lager defensiebudget

PARTIJPROGRAMMA'S OVER VREDE EN VEILIGHEID

[Partijen op alfabetische volgorde]

CDA

11. Nederlands veiligheidsbeleid in NAVO- en EU-verband

8.11.1 Nederland zet zich in voor versterking van de internationale rechtsorde.

Het Nederlandse veiligheidsbeleid wordt vormgegeven in het kader van de Europese Unie en van de NAVO. Nederland houdt een defensie in stand die toegesneden is op taken in het verdragsgebied en het vervullen van vredesoperaties en met een flexibele organisatie waarbij meer aandacht wordt besteed aan afstemming van taken en behoeften tussen verschillende krijgsmachtonderdelen.

8.11.2 Het CDA erkent het toenemend belang van preventieve diplomatie, waaronder monitoren van conflictsituaties en een effectief mensenrechtenbeleid inclusief aandacht voor de kwetsbare positie van minderheden, zowel in het verband van de Europese Unie als door Nederland zelf.

8.11.3 Er moet een sneller en duidelijker systeem komen voor het vaststellen van VN-mandaten voor militaire interventies. Nederland is als lid van de EU en de NAVO bereid aan dergelijke operaties deel te nemen, mits er een duidelijk mandaat bestaat, een militair uitvoerbare opdracht met bepaalde tijdsduur en een grootmacht deelneemt (bij voorkeur lid van de Veiligheidsraad). Herstel van de sociale infrastructuur en de opbouw van vrije media en rechtvaardige juridische structuren zijn van essentieel belang in de postconflictsituatie. In EU-verband moet worden gewerkt aan de uitvoering van politietaken en het ter beschikking stellen van kennis en ervaring in landen / regio's waar de vrede hersteld is en gewerkt moet worden aan normalisering.

8.11.4 Defensie blijft te allen tijde verantwoordelijk voor de nazorg van veteranen.

8.11.5 Het CDA pleit voor een betere samenhang en afstemming op Europees niveau van externe betrekkingen en veiligheidsvraagstukken. Gemeenschappelijke strategieën op het gebied van Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid moeten duidelijke doelstellingen, een tijdshorizon, een genderperspectief en ten aanzien van de middelen zowel diplomatieke, politieke, economische en militaire elementen bevatten.

8.11.6 Bij uitzenden van militaire eenheden en hulpverleners naar conflictsituaties dient iedere eenheid in het veld bij voorkeur uit mannen en vrouwen te bestaan.

12. Integratie van veiligheidsbeleid en strijd tegen internationaal terrorisme

Het traditionele onderscheid tussen interne en externe veiligheid vervaagt. Een nieuwe definitie van het begrip "nationale veiligheid" is nodig. De veiligheid van landen en van burgers kan worden aangetast door het optreden van vijandige militaire eenheden, internationale misdaadorganisaties, terroristen en nalatigheid van eigen burgers. Veiligheidsbeleid is gericht op verdediging en het tegengaan van proliferatie van nucleaire, biologische en chemische wapens, crisisbeheersing, handhaving van de openbare orde en veiligheid, de bestrijding van terrorisme en georganiseerde misdaad, bescherming van productiemiddelen (inclusief voedselveiligheid) en bijbehorende informatiesystemen en rampenbestrijding (inclusief milieu). Hoewel elk van deze gebieden zijn specifieke aspecten kent, lopen de individuele problemen en gevaren vaak in elkaar over: nationaal en internationaal. Vanwege dit in elkaar grijpen, is een integratie van het veiligheidsbeleid noodzakelijk.

8.12 Integratie van deze elementen, vraagt om een nationale autoriteit: een Nationale Veiligheidsraad (NVR) die als onderraad van de ministerraad richtlijnen uitdeelt en besluiten neemt. De NVR geeft richtlijnen aan die groepen of organisaties die uitvoering geven aan een bepaald onderdeel van het veiligheidsbeleid, (zoals de BVD).

ChristenUnie

5.3 Conflictpreventie en conflictbeheersing

Het verstrekken van ontwikkelingshulp kan een bijdrage leveren aan stabiele politieke en economische verhoudingen. Bepaalde conflicten kunnen mogelijkwijs op die manier worden voorkomen.

Nederland zet zich in voor het instellen van bureaus die vroegtijdig waarschuwen voor internationale spanningen en conflicten. Die bureaus werken onafhankelijk en worden verbonden aan internationale instellingen als de Europese Unie, de OVSE en/of de Veiligheidsraad. Als internationale conflicten, of

conflicten binnen landen, zich aandienen, is het van belang zo snel mogelijk maatregelen te nemen. In een vroeg stadium is het soms nog mogelijk escalatie te voorkomen. Bijzondere aandacht vraagt het feit dat veel conflicten tegenwoordig minder politiek-ideologisch en meer etnisch-godsdienstig geladen zijn.

In een wereld waarin staten steeds meer vervlochten raken blijft het respect voor de nationale soevereiniteit een vereiste. Tegelijkertijd mag wel degelijk van staten gevraagd worden verantwoording af te leggen over internationale omgangsvormen, bejegening van nationale, godsdienstige en culturele minderheden en het milieu. Indien een staat zich schuldig maakt aan systematische, aanhoudende en grove schending van fundamentele rechten, leidend tot een bedreiging van de internationale vrede en veiligheid, dan rust op de internationale statengemeenschap de morele plicht in te grijpen, in de vorm van openlijke politieke veroordeling, economische sancties of andere sancties en vormen van militaire interventie. In het laatste geval dient wel aan een aantal duidelijke criteria te zijn voldaan. Allereerst moet er een helder juridisch mandaat liggen vanuit de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. Vervolgens moet het nationale parlement zijn uitdrukkelijke goedkeuring geven aan de uitzending van troepen. Deze goedkeuring kan pas plaatsvinden wanneer er een goede risicoanalyse heeft plaatsgevonden en wanneer men ervan overtuigd is dat er goede redenen zijn om in te grijpen. Ingrijpen dient bovendien bij voorkeur plaats te vinden binnen NAVO-verband.

Het Nederlands defensieapparaat wordt op een zodanig niveau gebracht en gehouden dat ons land een bijdrage kan leveren aan vredeshandhaving en vredesoplegging.

De NAVO blijft het belangrijkste veiligheidsverband voor Europa en Noord-Amerika. Nederland zoekt voor belangrijke, internationale operaties de medewerking van NAVO-partners. Nederland zet zich in voor het verlenen van steun bij de waarneming van buitenlandse verkiezingen.

De terreur van de 11de september 2001 verplicht de Nederlandse regering in haar veiligheidspolitieke analyse een veel meer prominente plaats te geven aan de bedreigingen van het internationale terrorisme. Externe en interne veiligheid zullen meer in elkaar gaan overvloeien. De samenwerking tussen defensie en politie moet sterker worden. Evenzo moet de in het in 1999 vernieuwde Strategisch Concept van de NAVO opgenomen doelstelling van de bestrijding van het terrorisme nu snel operationele handen en voeten worden gegeven.

5.14 De Veiligheidsraad van de VN krijgt ondersteuning van een staf die zich richt op de vroegtijdige signalering van conflicten en conflictpreventie. Een permanent VN-leger is ongewenst.

5.15 Nederlandse deelname aan een VN-vredesmacht geschiedt alleen wanneer die vredesmacht wordt ingezet voor vredestaken en na goedkeuring van het Nederlandse parlement. Operaties die tot vrede dwingen worden, na goedkeuring door de VN, bij voorkeur door regionale organisaties uitgevoerd.

5.4 Israël en het Midden-Oosten

Israël heeft een bijzondere positie in het Midden-Oosten. De staat Israël is het nationale tehuis voor de Joden en verdient vanwege historische en morele argumenten politieke steun, met inachtneming van internationale rechtsbeginselen. Op bijbelse gronden weet een christen zich met het Joodse volk verbonden (zie bijv. Romeinen 9 t/m 11).

Uitgangspunten voor een duurzame vredesregeling in het Midden-Oosten zijn: veilige en erkende grenzen voor Israël en erkenning van de nationale aspiraties van de Palestijnen.

Pas als de Arabische landen volledige diplomatieke betrekkingen met Israël aangaan, kan een duurzame vredesregeling totstandkomen. De Europese Unie moet zich politiek terughouden opstellen en zal politieke initiatieven in ieder geval dienen te coördineren met de VS. De EU moet zich hoeden voor een eenzijdig pro-Palestijnse opstelling. Nederland geeft, al dan niet in EU-verband, steun aan het vredesproces, waarvoor beide partijen allereerst zelf verantwoordelijk zijn.

5.16 Nederland dient zowel bilateraal als in Europees verband, er bij Syrië en Libanon op aan te dringen dat zij volledige diplomatieke betrekkingen met Israël aangaan.

5.17 De Nederlandse ambassade dient in Jeruzalem te worden gevestigd, de ongedeelde hoofdstad van de staat Israël.

5.18 Als het vredesproces in het Midden-Oosten leidt tot een Palestijnse staat, mag dit niet ten koste gaan van de veiligheid van Israëls grenzen. Een mogelijke Palestijnse staat mag daarvoor, bijvoorbeeld door de opbouw van een offensieve legermacht, geen bedreiging vormen. Er moeten garanties zijn voor respect voor de mensenrechten en democratische waarden.

5.19 Terrorisme is een groot gevaar voor het totstandkomen van een duurzame vredesregeling en moet door internationale afspraken, intensieve grenscontroles en door maatregelen ter bestrijding van armoede worden tegengegaan.

5.20 Hechte economische samenwerking in het Midden-Oosten op gebieden als watervoorziening, infrastructuur, toerisme en veiligheid moet financieel ondersteund worden. Er dient nauwlettend op te worden toegezien dat steun niet in handen valt van extremistische groeperingen.

5.21 Gezien de vanouds warme betrekkingen tussen Nederland en Israël op cultureel, juridisch en economisch gebied, dient de handelsrelatie met Israël verder geïntensiveerd te worden.

5.22 Binnen het Nederlands beleid is er bijzondere aandacht voor de gevolgen van het conflict voor de bevolking van zowel Israël als de Palestijnse gebieden. Hulpverleningsinitiatieven op humanitair gebied zijn geboden.

5.5 Veiligheidsbeleid

Het is goed dat de NAVO inspeelt op de gewijzigde veiligheidssituatie in Europa na de Koude Oorlog en zich inhoudelijk blijft bezinnen op haar eigen taak. De Amerikaanse betrokkenheid bij de vrede en veiligheid op het Europese continent is en blijft van cruciaal belang. Wel zullen de landen van Europa Binnen de NAVO een grotere bereidheid moeten tonen om een substantiële eigen bijdrage aan de veiligheid van Europa en aan crisisbeheersing te leveren. Bij aanpassing van de NAVO aan de uitbreiding met landen als Roemenië mag de slagvaardigheid van de organisatie niet verloren gaan. Met name de in artikel 5 van het NAVO-verdrag neergelegde bijstandsverplichting moet blijven gelden. Binnen de Noord Atlantische Samenwerkingsraad en de OVSE kan intensief contact worden onderhouden met Rusland. Via de Partnerschap voor Vredesafspraken kunnen de landen van Midden- en Oost-Europa ondertussen gesteund worden bij de transformatie en modernisering van hun strijdkrachten. Een te hoog aspiratieniveau van Nederland op het gebied van crisisbeheersing, vredesoperaties en humanitaire hulpverlening is, omdat de mogelijkheden beperkt zijn, ongewenst.

5.23 Samenwerking van de NAVO met de (Zuid-)Oost-Europese staten (bijv. Roemenië, Slowakije, Bulgarije, Macedonië) is gewenst, omdat lidmaatschap een stabiliserende factor is in de regio.

5.24 In het kader van een mogelijk hernieuwde wapenwedloop, dient een kritisch standpunt te worden ingenomen ten opzichte van deelname aan het Amerikaanse ruimteschild. Bij de definitieve standpuntbepaling moeten de politieke gevolgen voor de verhouding met Rusland en andere landen (China bijv.) zwaar wegen.

5.25 De Nederlandse regering zal zich actief inzetten voor de bestrijding van regionale wapenwedlopen. Met name spanningen in Pakistan en India resp. China en Taiwan verdienen in dit verband aandacht.

5.26 De wapenwedloop moet worden tegengegaan, vooral als het gaat om chemische en biologische wapens en kernwapens. De Nederlandse regering zal zich daarom actief inzetten voor het bevorderen van de ondertekening van het Biologisch Wapenverdrag door NAVO-bondgenoten (inclusief de Verenigde Staten).

5.27 In het kader van het Non-proliferatieverdrag dient de rol van het kernwapen te worden teruggedrongen. De regering zal zich in NAVO-verband actief inzetten voor terugdringen van taktisch-nucleaire wapens in Rusland.

5.28 Deelname aan vredesoperaties voor langere tijd wordt gemaximeerd op drie vredesoperaties met bijdragen van bataljonsgrootte. Troepen worden niet uitgezonden indien de beschikking over kwalitatief goed materieel ontbreekt.

5.29 De EU stelt in het kader van het Europees veiligheids- en defensiebeleid (EVDB) op korte termijn een Strategisch Concept vast in welke gevallen Europa zelf actie onderneemt, eventueel los van NAVO-verband.

5.30 Voorwaarde voor Nederlandse deelname aan crisisbeheersingsoperaties in een hoger geweldsspectrum is, dat zij plaats vindt onder leiding van de NAVO en dat een duidelijk VN-mandaat aanwezig is. Deelname is beperkt in de tijd en de taakomschrijving is duidelijk afgebakend.

5.31 De nazorg aan uitgezonden militairen vraagt bijzondere aandacht.

5.32 Om de kwaliteit van de defensie in de toekomst te waarborgen zal het defensiebudget met 300 miljoen moeten worden verhoogd.

5.33 Mogelijkheden dienen te worden onderzocht of het aantal militairen met een tijdelijk contract kan worden verlaagd en het aantal militairen met een vast contract evenredig kan worden verhoogd. De werving van beroepsmilitairen kan ook worden verhoogd door betere faciliteiten in studie- en loopbaanmogelijkheden te bieden en de contracttermijn te verlengen.

5.34 De overheid dient blijvend zorg te dragen voor de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht.

5.35 De Nederlandse samenleving moet voldoende zijn voorbereid op chemische en biologische oorlogsvoering. Materieel ter bescherming van de burger moet voldoende beschikbaar en voorradig zijn.

5.36 Goed omschreven gedragscodes zijn een middel om het morele peil van de Nederlandse militairen te bewaken en te bevorderen. Overmatig drankgebruik, vloeken, verspreiding van pornografische lectuur en het gebruik van drugs worden tegengegaan.

5.37 Grootschalige oefenterreinen moeten zo mogelijk van natuurbeschermingsgebieden naar andere locaties worden verplaatst. Onderzocht moet worden in hoeverre gebruik kan worden gemaakt van gezamenlijke oefenterreinen in de Midden- en Oost-Europese landen.

D66

Voor ondersteuning van de vrede. De internationale rechtsorde en humanitaire nood kunnen vragen om de uitvoering van vredestaken door de internationale gemeenschap. Hiervoor is het nodig dat kleine nationale eenheden optreden in grotere internationale verbanden die in de toekomst overal en snel ingezet kunnen worden. Uitgangspunt daarbij is dat politiek-militaire keuzes een democratische basis hebben. Dichter bij huis moet de Europese samenwerking uiteindelijk leiden tot één effectieve Europese defensie.

[...]

Naar een veilige wereld

De NAVO blijft het belangrijkste platform voor transatlantische militaire samenwerking, zolang uropa niet beschikt over een volwaardige defensiecapaciteit. D66 wil een krachtige voortzetting van de ontwikkeling naar meer Europese samenwerking met betrekking tot defensie en veiligheid. Een ontwikkeling die door de landen ook financieel ondersteund moet worden.

D66 wil dat via de OVSE Rusland en Oekraïne bij alle Europese veiligheidskwesties betrokken blijven. Uitbreiding van de NAVO mag niet ten koste van het gevoel van veiligheid van Rusland en wordt daarom gekoppeld aan hechtere samenwerking met de OVSE. D66 wil op termijn een coöperatief veiligheidsstelsel waarin NAVO en OVSE elkaar aanvullen, ondersteund door de oprichting van een Europese veiligheidsraad.

D66 is bezorgd over de stabiliteit van de internationale betrekkingen door plannen voor raket schilden en verwatering van internationale wapenbeheersingsverdragen. Zowel bilateraal als via de multilaterale organisaties moet getracht worden deze ontwikkeling te keren.

D66 wil dat Nederland terughoudender wordt in de export van wapens, vooral als het naar landen met ondemocratische regimes betreft. Er moeten Europese beperkingen komen op de overdracht van militaire technologie. Er moet snel een verplicht VN-register worden opgezet waarin alle wapenverkoop worden geregistreerd, ook die van lichte wapens. D66 wil dat Nederland een nog actievere rol gaat spelen in de aanpak van landmijnen door actief te bevorderen dat landmijnen overal

ter wereld onschadelijk worden gemaakt. D66 wil een wereldwijde stop op de productie van landmijnen.

D66 is voor de inbedding van de krijgsmacht in een Europese structuur. Een eerste stap vormen gemeenschappelijke voorzieningen zoals een Europese pool voor transportcapaciteit en andere speciale logistieke en communicatietaken. D66 wil een gezamenlijk Europees programma voor defensieonderzoek. D66 wil het Duits-Nederlands legerkorps omvormen tot een multinationalaal legerkorps, uitmondend in een Europese vredesmacht.

D66 wil dat krijgsmacht mobiel en veelzijdig inzetbaar is. Niet-parate eenheden worden omgevormd tot reserve-eenheden van oproepbare reservisten. D66 wil meer eenvoudig uitgeruste, kleinere schepen voor operaties in kustwateren. In de opvolging van de F-16 moet meer aandacht uitgaan naar de mogelijkheden van onbemande vliegtuigen en helikopters.

D66 wil een sterkere leiding van alle krijgsmachtdelen. De Chef Defensiestaf moet de volledige verantwoordelijkheid krijgen over de planning en inzet van de krijgsmachtdelen. Hij of zij krijgt de beschikking over een eigen hoofdkwartier.

Personeel vormt de kern van de defensieorganisatie. Werving en selectie zijn moeilijk. D66 is voorstander van uitbesteding van de selectie en werving van defensiepersoneel op basis van een prestatiecontract met organisaties die gespecialiseerd zijn in arbeidsbemiddeling.

Internationale criminaliteit en terrorisme tasten het hart van de democratie aan. Het vereist een internationale aanpak. Uitbreiding van de bevoegdheden van Europol is mogelijk zodra voorzien is in het gezag van een Europese magistraat en Europese regelgeving tot stand is gebracht over de belangrijkste internationale strafbare feiten, zoals mensenhandel, drugssmokkel, witwassen en milieudelicten. Hierbij moeten de bescherming van verdachten en andere grondbeginselen van onze rechtsstaat gegarandeerd zijn.

GroenLinks

Armoede, onderdrukking, oorlogen en ziekten (aids) zijn alledaagse realiteit voor miljoenen mensen. Sinds het wegvallen van de tegenstelling tussen Oost en West zijn etnische en/of religieuze conflicten aan de orde van de dag. Op de Balkan ondermijnen haat en woede de precaire vrede. Ook in Israël en de Palestijnse gebieden is vrede ver weg. De proliferatie van kernwapens en andere massavernietigingswapens blijft een groot risico. Niemand is veilig voor terroristisch geweld.

[...]

Internationale samenwerking

In deze wereld van conflicten en tegenstellingen moet voor de Verenigde Naties een belangrijke rol weggelegd zijn. De VN is de enige organisatie die staat voor mondiale vrede, veiligheid, mensenrechten en bescherming van natuur en milieu. De VN is zo sterk als de lidstaten haar maken. Zolang veel lidstaten de VN armlastig houden, zal ze weinig daadkrachtig kunnen optreden. Daar komt bij dat de belangrijkste lidstaten in de Veiligheidsraad zich te zeer laten leiden door eigenbelang.

De effectiviteit van de VN moet worden vergroot. Cruciaal is dat de mogelijkheden voor vredesmissies worden uitgebreid. Deelname van westerse landen aan vredesmissies is van groot belang voor het bereiken van stabiliteit in regio's.

Steeds duidelijker wordt dat de internationale gemeenschap misdaden tegen de mensheid niet langer straffeloos wil laten passeren. Zonder gerechtigheid zijn verzoening en duurzame vrede holle frasen. De oprichting van het Internationaal Strafhof is een belangrijke stap in de goede richting.

Gidsland 'nieuwe stijl'

Nederland is zich onder de Paarse kabinetten steeds meer gaan toeleggen op het behartigen van economische belangen. Zo mogen handelsmissies niet worden belemmerd door kritiek op mensenrechtenschendingen. Het ideaal van uitbreiding van de Europese Unie naar het Oosten wordt overschaduwd door het verminderen van de financiële bijdrage aan de Europese Unie.

GroenLinks vindt dat Nederland een gidsland 'nieuwe stijl' moet worden. Dit houdt in: het aan de kaak stellen van mensenrechtenschendingen, het vorm geven aan eerlijke handel en duurzame ontwikkeling, het bestrijden van armoede en het leveren van een royale bijdrage aan vredesmissies. Nederland moet op die punten een actievare rol gaan spelen in de VN, OVSE en Raad van Europa. Nederland moet zich

uitdrukkelijker inzetten voor een actievere rol van de EU in de wereld, onder meer richting Rusland (denk aan Tsjetsjenië) en het Midden-Oosten. Bij deze rol past ook een meer onafhankelijke opstelling ten opzichte van de Verenigde Staten.

Nederland moet kiezen. Het najagen van het economische eigenbelang, zoals in het landbouwbeleid en visserijbeleid, gaat ten koste van de positie van armere landen en vermindert de effecten van ontwikkelingshulp. Wapenexport naar conflictgebieden vergroot de instabiliteit en kan leiden tot toename van geweld en ondermijning van vredesdoelstellingen. Handelsmissies naar landen met foute regimes verminderen vaak de internationale druk op die regimes. Er moet een einde komen aan de dubbelzinnigheid die de laatste jaren in het buitenlandse beleid is geslopen. Dat is de enige manier om te komen tot samenhangend buitenlands beleid gericht op versterking van mensenrechten, stabiliteit, armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling. Economische relaties en activiteiten dienen deze doelen te versterken.

Programmapunten

1. Gidsland 'nieuwe stijl'

- a. Toetsstenen van het buitenlandse beleid van Nederland zijn: mensenrechten, eerlijke handel, duurzame ontwikkeling en het actief bevorderen van de vrede.
- b. Nederland gaat op die punten een actievere rol gaan spelen in de VN, OVSE en Raad van Europa en de EU. Ook in haar bilaterale buitenlandse contacten moet zij vanuit deze optiek meer mogelijkheden benutten.

2. Verenigde Naties

De VN wordt omgevormd tot een slagvaardige organisatie met meer financiële ruimte. Dat kan door:

- a. Het invoeren van internationale belastingen, zoals onder meer een Tobin-tax;
- b. Binding van internationale instellingen als WTO, IMF en Wereldbank aan VN-verdragen als het Biodiversiteitsverdrag, het Klimaatverdrag en de ILO-verdragen over fundamentele arbeidsnormen;
- c. De samenstelling van de Veiligheidsraad in overeenstemming te brengen met de mondiale verhoudingen, door onder meer enkele ontwikkelingslanden als permanente leden toe te laten en met een vertegenwoordiging uit de Europese Unie te gaan werken;
- d. Het vetorecht af te schaffen in de Veiligheidsraad en deze te laten besluiten met een gekwalificeerde meerderheid.

3. Mensenrechten

- a. Mensenrechten gelden altijd en overal en zijn onafhankelijk van 'cultuurgebonden' interpretaties.
- b. Nederland zal alle mogelijkheden benutten om mensenrechtenverdragen te handhaven, zoals het BUPO-verdrag, het EcoSoc-verdrag, het VN-Vluchtelingenverdrag, ILO-verdragen over fundamentele arbeidsnormen en de paragrafen die de Europese Unie opneemt in haar Associatieakkoorden met andere landen.
- c. Nederland zet zich er voor in dat het internationaal humanitair recht ook van toepassing wordt op conflicten binnen staten.
- d. Nederland zal zich actief inzetten om te komen tot een goede definitie van het sinds 11 september 2001 weer actuele begrip terrorisme. Daarbij zal Nederland er voor waken dat het eerder door de VN vastgestelde recht op het voeren van een bevrijdingsstrijd daar waar sprake is van onderdrukking recht overeind blijft staan.
- e. Er wordt serieus werk gemaakt van de strijd tegen vrouwenhandel.

[...]

5. OVSE

- a. Nederland zet zich in voor versterking van de OVSE op het terrein van mensenrechten en conflictpreventie (zie 5.3).

6. Foute regimes

- a. Nederland ondersteunt actief de democratische oppositie in landen met een 'fout' regime. Daarnaast zoekt zij naar slimme sancties, die zoveel mogelijk het regime en profiterende elites treffen en de burgerbevolking ontzien.
- b. Ten gevolge van de huidige sancties sterven in Irak jaarlijks vele burgers. Nederland zet zich in voor het

afschaffen van de economische boycot van Irak.

7. Internationaal Strafhof

- a. Samen met andere landen zal Nederland de landen die tot nu toe weigeren zich te onderwerpen aan het Internationaal Strafhof met kracht aansporen wel deel te nemen.
- b. Nederland voert universele jurisdictie in, ook voor misdaden die in het verleden zijn begaan, ten aanzien van schenders van mensenrechten. Nederland zet zich in voor een permanent opsporingsteam ten behoeve van het Internationaal Strafhof.
- c. Nederland zet zich in voor het uitbreiden van rechtsmacht van het Internationaal Strafhof tot het berechten van daden van agressie en terrorisme.

8. Palestijnse staat

Nederland zet zich actief in voor de totstandkoming van een levensvatbare democratische Palestijnse staat.

- a. Israël dient zich volledig terug te trekken uit de sinds 1967 bezette gebieden, inclusief Oost-Jerusalem.
- b. Israël moet zijn verantwoordelijkheid erkennen voor het Palestijnse vluchtelingenprobleem.
- c. Op basis van bovenstaande wordt er door beide partijen onder leiding van een neutrale bemiddelaar onderhandeld over een rechtvaardige oplossing voor het conflict.
- d. Als Israël blijft weigeren aan zo'n oplossing mee te werken, dan moet Nederland binnen de EU pleiten voor opschorting van het associatieverdrag met Israël of eventueel zelf tot economische sancties over gaan.
- e. Nederland komt met een voorstel voor de instelling van een VN-vredesmacht die in de overgangperiode de rust in het gebied kan waarborgen.

[...]

5.3 Vrede en veiligheid

De handel in wapens is in het jaar 2000 met acht procent toegenomen tot zo'n 41 miljard euro (90 miljard gulden). De Verenigde Staten nemen de helft van de wapenverkoop voor hun rekening, op afstand gevolgd door Rusland (twintig procent) en Frankrijk (elf procent). Ontwikkelingslanden blijven de grootste afnemers van wapens: zij kochten in 2000 voor zo'n 28 miljard euro (61 miljard gulden) wapens. Dit blijkt uit een studie van de Amerikaanse Congressional Research Service. Nederland verkocht in 2000 voor ongeveer 0,45 miljard euro (1 miljard gulden) aan wapens en staat daarmee op de zesde plaats van de wereldranglijst van wapenexporteurs.

De voornaamste oorzaken voor gewelddadige conflicten zijn armoede en onrechtvaardigheid, schaarste aan grond en water, discriminatie en onderdrukking. Nederland kan alleen bijdragen aan conflictpreventie als er samenhang bestaat tussen het buitenlandse, het ontwikkelings- en het defensiebeleid.

Het gaat bij effectieve conflictpreventie niet alleen om overheden en internationale organen. Burgers moeten hier en in de betreffende regio's betrokken worden bij het oplossen van problemen. Voor een gerichte en snelle actie bij de eerste signalen van een conflict is het versterken van lokale vredesinitiatieven cruciaal.

De handel en doorvoer van wapens naar mogelijke conflictgebieden moeten vroegtijdig worden tegengegaan. Daarbij verdienen zogenaamde kleine wapens, waarmee in veel gevallen kindsoldaten worden uitgerust, speciale aandacht. Nederland is het belangrijkste doorvoerland voor kleine wapens en zal de controle op die doorvoer aanzienlijk moeten verbeteren. Er moet scherp internationaal toezicht komen, dat leidt tot het boycotten van alle handel waar bloed aan kleeft, omdat met het geld wapens worden gekocht.

Militair ingrijpen en vredesoperaties

Gebruik van geweld lost de oorzaak van conflicten niet op, maar waar diplomatie geen uitweg kan bieden, waar conflictpreventie faalt, burgerinzet niet meer helpt en economische of politieke sancties geen effect hebben, kan soms de inzet van militaire middelen nodig zijn. Deze inzet is voor GroenLinks alleen geoorloofd bij grootschalige schendingen van mensenrechten, (dreigende) genocide, het beschermen van humanitaire hulpverlening of het scheiden van strijdende partijen om te komen tot een politieke oplossing van hun conflict. Het beschermen van economische belangen mag in de afwegingen geen rol spelen. Bij ingrijpen dient zorgvuldig rekening te worden gehouden met de bescherming van de civiele bevolking.

Een militaire interventie moet gebaseerd zijn op een duidelijk en uitvoerbaar VN-mandaat. Bij voorkeur van de VN Veiligheidsraad, maar een legitimatie op basis van een besluit van de Algemene

Vergadering van de VN is ook een mogelijkheid. Het kan echter voorkomen dat de Veiligheidsraad het niet eens wordt en de geweldsescalatie zodanig is, dat ingrijpen ook zonder VN-mandaat mogelijk moet zijn. Wanneer bij hoge uitzondering zonder VN-mandaat wordt ingegrepen, dienen de gronden hiervoor door de deelnemende landen vooraf duidelijk geformuleerd te worden. Ook dienen zij bereid te zijn het ingrijpen achteraf te laten toetsen door het Internationaal Gerechtshof.

Om haar vreedstaken te kunnen uitvoeren moet de VN beschikken over snel inzetbare vreedstroepen.

Europees veiligheidsbeleid

De NAVO speelt een belangrijke rol in het handhaven van de vrede in Bosnië en Kosovo. Op termijn is de NAVO echter niet de eerst aangewezen organisatie voor een vredes- en veiligheidsbeleid in Europa, ook al omdat de Verenigde Staten, door hun sterke militaire capaciteit, hierin een te dominante positie hebben. Ter vervanging van de NAVO moeten er regionale veiligheidsorganisaties in het leven worden geroepen, die als regionale vredesmacht van de VN kunnen optreden. Onderdelen van de NAVO kunnen in deze nieuwe organisatie - die moet kunnen functioneren als snel inzetbare vredesmacht - worden ingepast.

In het Europese veiligheids- en defensiebeleid, zoals dat momenteel door de EU wordt ontwikkeld, moeten preventie en het beheersen van conflicten de kern zijn. De EU heeft een eigen verantwoordelijkheid voor conflictpreventie en het bevorderen van vrede en veiligheid binnen en buiten de eigen regio.

De steun van GroenLinks voor de opbouw van een Europese snelle reactiemacht is afhankelijk van de mate waarin er serieus werk gemaakt wordt van de volgende ijkpunten:

- conflictpreventie en de inzet van civiele middelen voor crisisbeheersing dienen zeker zoveel aandacht te krijgen als het opzetten van een snelle reactiemacht;
- er moet een helder strategisch concept zijn ontwikkeld voordat de opbouw van een Europese snelle reactiemacht is gerealiseerd;
- militaire interventie dient - op hoge uitzonderingen na - gelegitimeerd te zijn door een VN-mandaat;
- het Europees veiligheids- en defensiebeleid moet samen met het Europees Parlement ontwikkeld worden. De start van een militaire vredesoperatie moet instemming krijgen van het Europees Parlement. De transparantie van besluitvorming moet worden verbeterd;
- de omvorming tot een vredesmacht en de betere samenwerking tussen verschillende landen moeten leiden tot een lager defensiebudget;
- wapenproductie en wapenhandel dienen aan veel strengere regelgeving en controle onderworpen te worden.

De Europese snelle reactiemacht is niet bedoeld voor grootschalig militair optreden (zoals in Kosovo). Als dat toch nodig is, kan dat alleen gebeuren in samenwerking met grotere militaire mogendheden (uiteeraard op basis van een VN-mandaat). Het is ondenkbaar dat de EU probeert de Amerikaanse militaire capaciteit te evenaren of zelfs maar te benaderen.

Europese veiligheid kan niet zonder goede relaties met Rusland. Er mag geen militaire blokvorming ontstaan die Rusland uitsluit of zich tegen dit land richt. Investeren in de economische en politieke relatie tussen de EU en Rusland kan perspectief bieden op een vreedzame ontwikkeling in heel Europa.

Groenlinks pleit voor een uitbouw van brigades die onder VN-bevel opereren en vindt dat de EU hieraan een behoorlijke bijdrage dient te leveren.

Programmapunten

1. Conflictpreventie

- a. Conflictpreventie wordt de kerntaak van het buitenlandse beleid.
- b. Een regionale benadering is het uitgangspunt van het conflictpreventiebeleid, waarin zowel nationale staten, internationale organisaties, non-gouvernementele organisaties en burgers een rol spelen.
- c. Nederland dient de beschikking te hebben over een pool van goed getrainde civiele waarnemers, die in EU of OVSE-verband snel inzetbaar zijn en stelt geld beschikbaar voor de ontwikkeling van burgervredesteams. Nederland ondersteunt non-gouvernementele organisaties die werken aan de opbouw van de civiele samenleving in conflictgebieden.
- d. Hoge defensie-uitgaven van ontwikkelingslanden zijn een reden om in deze landen de ontwikkelingshulp niet aan staatsorganen te verstrekken maar rechtstreeks aan sociale projecten en emancipatoire bewegingen ten goede te laten komen.
- e. Zowel Nederland als de EU toetsen hun handels- en associatieakkoorden aan doelstellingen van

conflictpreventie.

f. De OVSE wordt versterkt zodat zij haar taken op het gebied van conflictpreventie en opbouw van democratische structuren beter kan vervullen. Onder meer de capaciteit van de Hoge Commissaris van de Minderheden wordt versterkt.

g. Het is van belang een blijvende en grote inzet te leveren bij het verwijderen van landmijnen in gebieden waar niet meer gevochten wordt.

h. Nederland moet doeltreffende programma's ondersteunen tot duurzame demobilisatie van kindsoldaten en hun heropname in de burgersamenleving.

2. Europa, militair ingrijpen en vredesoperaties

a. Militaire interventie dient gelegitimeerd te zijn door een VN-mandaat. In uitzonderlijke gevallen, als sprake is van (dreigende) genocide of zeer ernstige schendingen van mensenrechten en de VN niet tot overeenstemming kan komen, kan Nederland vredesoperaties zonder resolutie van de VN-Veiligheidsraad ondersteunen. Bij een patstelling in de Veiligheidsraad moet de Algemene Vergadering van de VN vaker gebruik maken van haar recht om zelf met een resolutie en een mandaat te komen. Nederland streeft naar toetsing van deze operaties achteraf door het Internationaal Gerechtshof.

b. Voor militair ingrijpen in een conflictsituatie moet een vorm worden gekozen waarbij de bescherming van de civiele bevolking centraal staat. Bij die keuze mogen de risico's voor de eigen militairen niet zwaarder wegen dan de risico's voor de burgerbevolking.

c. Voorkomen en bestrijden van terrorisme is in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van (inter)nationale politie- en inlichtingendiensten, en vooral ook van het (inter)nationale recht. Er dient een VN-commissaris te komen voor terrorismebestrijding.

d. De NAVO is niet de geschiktste organisatie voor het Europese vredes- en veiligheidsbeleid en wordt op termijn vervangen door een regionale vredesmacht van de VN. Onderdelen van de NAVO kunnen in die nieuwe organisatie worden ingepast.

e. Nederland zet zich in voor versterking van VN-vredesoperaties en levert een ruimhartige bijdrage. Deelname van Nederland aan VN-operaties is onderworpen aan parlementaire goedkeuring.

f. GroenLinks onderkent het belang van de NAVO bij vredesoperaties zoals KFOR en SFOR. Zolang de NAVO nog bestaat zal GroenLinks per situatie de werkwijze en activiteiten van de NAVO toetsen.

g. Nederland ijvert voor de opbouw van gezamenlijke Europese structuren voor effectieve conflictpreventie en conflictbeheersing.

h. De steun van GroenLinks voor de opbouw van een Europese snelle reactiemacht is afhankelijk van de mate waarin serieus werk wordt gemaakt van conflictpreventie, democratische controle, een duidelijk strategisch concept, beperking van defensie-uitgaven en regulering van wapenindustrie en wapenhandel. De EU stelt bovendien de reactiemacht beschikbaar voor VN-operaties.

i. Bij de ontwikkeling van de Europese snelle reactiemacht (commandostructuur, verbindingen, informatieverzameling en materieel) dient zoveel mogelijk gebruik te worden gemaakt van bestaande NAVO-middelen.

j. Aan de Nederlandse deelnemers aan vredesmissies wordt goede voorlichting gegeven over correct gedrag jegens de burgerbevolking en met name tegenover vrouwen.

3. Nederlands defensiebeleid

a. De Nederlandse krijgsmacht wordt omgevormd tot een vredesmacht die uitsluitend deelneemt aan internationale conflictbeheersing, conflictpreventie, vredesafdwinging en vredesbewaring.

b. Defensietaken waarbij landsverdediging de hoofdtaak is worden afgestoten.

c. De legers van de verschillende lidstaten van de EU gaan nauw samenwerken. Hierdoor bespaarde gelden worden deels ingezet voor de snel inzetbare Europese vredesmacht. De nieuwe opzet leidt tot een lager defensiebudget.

4. Beperking wapenhandel

a. Nederland pleit voor strikte naleving van de EU-gedragscode over wapenleveranties, De EU-gedragscode moet bindend zijn voor EU-landen en kandidaat-lidstaten.

b. Nederland pleit voor aanvulling van de EU-gedragscode met een verbod op het leveren van wapens aan landen die niet of onvolledig rapporteren aan het toekomstige VN-wapenregister.

c. Nederland zet zich in voor bindende afspraken in EU-, NAVO- en VN-verband om het produceren en verspreiden van wapens sterk te verminderen.

d. Nederland handhaaft wapenembargo's van VN en EU strikt en zet zich in voor naleving door anderen.

- e. De Europese wapenindustrie wordt gebonden aan de regels van de interne markt, zodat overproductie met behulp van staatssteun stopt.
- f. De controle op de doorvoer van wapens op Schiphol en in Rotterdam wordt versterkt. Er komt een meldings- en vergunningsplicht voor alle doorvoer van wapens.
- g. Nederland bevordert de omzetting van wapenindustrie naar civiele industrie.
- h. Nederland ontwikkelt criteria voor wapenimport.
- i. De Tweede Kamer krijgt informatie over de export van strategische goederen voorafgaande aan de verlening van de exportvergunning.

5 Wapenreductie en ruimteschild

- a. Nederland streeft in internationaal verband naar een verbod op nucleaire, chemische en bacteriologische wapens.
- b. Nederland zet zich in voor nucleaire ontwapening van de NAVO, stoot zijn eigen kernwapentaak af en pleit voor een snelle verwijdering van kernwapens uit Europa. Ook zet Nederland zich in voor een 'no first use'-beginsel en voor het 'de-alerten' van kernwapens.
- c. Nederland verzet zich tegen de bouw van alle typen antiraketsystemen, zoals het MD-ruimteschild dat de VS wil ontwikkelen.
- d. Nederland benut het CFE-verdrag (Conventional Armed Forces in Europe Treaty) voor een blijvende inspanning tot vermindering van de aantallen conventionele wapens.
- e. Er komt onmiddellijk openheid over de plaatsing van Amerikaanse kernwapens in Nederland.

Leefbaar Nederland

Een klein land heeft veel buitenland

Nederland is al een tijdje geen wereldmacht en dient zich dan ook zo te gedragen. Minder buitenlandse missies en respect voor nationale soevereiniteiten.

Recht spreken dient niet internationaal door de overwinnaar te gebeuren maar hoort in het land zelf plaats te vinden.

[...]

Een oplossing voor de brandhaard in het Midden-Oosten kan alleen door:

- een gegarandeerde Israëliische staat
- teruggave van alle bezette gebieden sinds 1967
- een gegarandeerde Palestijnse staat

Einde van het generaalsregime

Nederland heeft een peperdure legertop. Verhoudingsgewijs zijn er meer generaals dan in welk Europees land dan ook. Nederland heeft verhoudingsgewijs drie keer zoveel generaals als het militair toch niet kinderachtig denkend Duitsland. Bovendien is de pensioengerechtigde leeftijd nog steeds 55 jaar. Het aantal generaals en kolonels wordt gehalveerd en de pensioengerechtigde leeftijd gaat naar zestig jaar.

Deelname aan buitenlandse vredesmissies of bestrijding van conflicten zijn overeenkomstig het Nederlandse politieke en militaire gewicht in de wereld.

PvdA

4. Maatregelen

4.1 Duurzame veiligheid

De coördinerende rol van de VN versterken

Een belangrijke basis voor vrede is de zekerheid dat deze ook effectief zal worden gehandhaafd. Bureaucratie en slechte organisatie verminderen de daadkracht. De coördinerende rol van de Verenigde Naties bij het voorkomen en bestrijden van conflicten wordt versterkt. Afrika, Azië en Latijns-Amerika krijgen een vertegenwoordiging onder de permanente leden van de veiligheidsraad. Europa in plaats van Frankrijk en Groot-Brittannië krijgt één permanente zetel in de veiligheidsraad. VN-vredesoperaties krijgen

steeds een duidelijk omschreven mandaat. Sinds Srebrenica kennen wij het eminent belang van voldoende materieel en uitrusting om de vredezaak te kunnen verrichten.

Uitbreiding NAVO, samenwerking met Rusland

Wij zijn voor een open NAVO en voor uitbreiding met nieuwe lidstaten. De verhouding tussen de NAVO en Rusland wordt gewaarborgd door een nieuw partnerschapsakkoord. Economische samenwerking is een belangrijke voorwaarde voor blijvende ontspanning. De samenwerking met Rusland en andere voormalige Sovjetrepublieken wordt ook verbeterd op het gebied van wapenbeheersing, antiterrorisme en bestrijding van vrouwenhandel, milieuvervuiling en georganiseerde misdaad.

[...]

Europese defensie

Er komt een Europese interventiemacht die in samenwerking met de NAVO en de VN vredesoperaties kan uitvoeren. Het voorkomen van conflicten blijft het belangrijkste. Het stabiliteitspact voor de Balkan laat zien hoe dit het best gaat: diplomatieke inspanning is gekoppeld aan het bieden van perspectief op economische en sociale ontwikkeling. De democratische controle op het Europese veiligheids- en defensiebeleid door nationale en Europese parlementariërs wordt verbeterd. Nederland neemt hiertoe initiatieven met gelijkgezinde landen in de EU.

Ontwapening

Grote alertheid is nodig tegenover landen en terroristische organisaties die met nucleaire, chemische of biologische wapens de stabiliteit in de wereld kunnen bedreigen. Er zijn echter betere wegen om de stabiliteit in de wereld te verzekeren dan het ontwikkelen van dure antiraketssystemen. In ieder geval mag het ABM-verdrag tegen lange afstandraketten uit 1972 niet in gevaar komen en moet het risico van een nieuwe wapenwedloop uitgesloten zijn. In EU-verband wordt gewerkt aan internationale initiatieven gericht tegen de verspreiding van nieuwe kernwapens en op de ontmanteling van bestaande – ook in Nederland nog opgeslagen – kernwapens. Conflicten worden actief voorkomen door hulp te geven bij het opzetten van rechtssystemen en diplomatieke diensten.

De Nederlandse defensiebijdrage

De krijgsmacht wordt verder gemoderniseerd. De taken verschuiven van verdediging van de landsgrenzen naar deelname aan internationale vredesoperaties en de internationale strijd tegen het terrorisme. De traditionele verdeling van de krijgsmachtonderdelen landmacht, marine, luchtmacht en marechaussee wordt losgelaten. Alle legeronderdelen worden geschikt gemaakt voor inzet bij vredesoperaties. Het militaire beroep en de positie van het burgerpersoneel wordt aantrekkelijker, ook in arbeidsrechtelijke zin. Beroepskansen voor militairen met een kort dienstverband worden verbeterd door scholing en loopbaanbegeleiding.

[...]

Internationaal recht

Internationaal humanitair recht dient behalve op conflicten tussen staten ook te worden toegepast op interne conflicten, zoals op de Molukken en in Algerije. Controle en handhaving van dit internationale recht worden verbeterd door doelgerichte sancties, zoals bevrozing van financiële tegoeden en reisverboden van leiders en hun families. Nederland bevordert dat degenen die van oorlogsmisdaden of terrorisme worden verdacht strafrechtelijk worden vervolgd, ongeacht tot welke strijdende partij zij behoorden. Ondertekening en ratificatie van het Rome statuut ter oprichting van een Internationaal Strafgerechtshof moeten worden bevorderd.

[...]

Vredesoperaties

Humanitaire en vredesoperaties worden uitgevoerd met een mandaat van de VN. Bij ernstige mensenrechtenschendingen, zoals genocide, kan het voorkomen dat ook zonder mandaat wordt ingegrepen. Volledige rapportage aan de VN vindt altijd plaats. Het Vredesfonds van het Ministerie van Buitenlandse

Zaken wordt uitgebreid om vredesdialogen mogelijk te maken en om vredesoperaties door ontwikkelingslanden te financieren.

SGP

I. Grenzenloos dienen

Nederland is een klein land in een grote wereld. Om die reden zijn we aangewezen op samenwerking met andere staten zowel rechtstreeks als in het verband van internationale organisaties. Het is zelfs de plicht van de Nederlandse natie om haar dienende functie verder te doen reiken dan de eigen landgrenzen en bij te dragen aan het creëren van vrede en gerechtigheid voor anderen. Het buitenlands beleid van Nederland moet dan ook uitdrukking zijn van de wens om daar waar mogelijk, invloed uit te oefenen ter bevorderen van goede en vreedzame verstandhoudingen tussen volkeren en naties.

Het SGP-buitenlandbeleid kenmerkt zich zowel door *het behartigen van de nationale belangen* als *het bevorderen van de internationale bijbelse gerechtigheid*.

[...]

De nationale soevereiniteit van ons land is een groot goed. Gezien de ontstaansgeschiedenis van ons land en onze protestantse afkomst, dienen we te streven naar behoud van die soevereiniteit, zodat Nederland haar invloed kan behouden en haar belangen kan behartigen in internationale organisaties als de EU, de Noordatlantische Verdragsorganisatie (NAVO) en de VN.

[...]

Bevorderen van de internationale bijbelse gerechtigheid

Wereldwijd moeten vrede en gerechtigheid worden bevorderd en onrecht bestreden. In politiek opzicht betekent dit het streven naar voorkoming en beëindiging van geweld en naar bescherming van de schepping. Daarbij is de SGP zich bewust van het feit dat we leven in een gebroken wereld, waarin geweld nooit zal worden uitgebannen. Toch blijft de opdracht onverkort van kracht. Ieder land dat deze opdracht serieus neemt, loopt tegen grenzen aan. Voor een klein land als Nederland zijn de middelen om internationale gerechtigheid te bevorderen zo beperkt, dat keuzen gemaakt moeten worden. De SGP hanteert vier criteria bij het maken van deze afweging, namelijk nabijheid, verbondenheid, gebondenheid en noodsituaties.

Nabijheid

Het Nederlands buitenlands beleid dient zich allereerst te richten op regionale vraagstukken. Een staat heeft met name de taak om in de naburige regio vrede en gerechtigheid te bevorderen. Dit betekent dat de Europese aangelegenheden van grote betekenis zijn.

[...]

De SGP vindt het een goede zaak dat de NAVO, de OVSE en de EU zich inzetten voor politieke stabiliteit op de Balkan. Er moeten voldoende middelen gereserveerd worden voor militaire en humanitaire bijstand.

Verbondenheid

De SGP dringt er bij de Nederlandse overheid op aan om in haar buitenlands beleid speciale aandacht te hebben voor naties en groepen binnen naties, die godsdienstige, culturele en historische verbondenheid met Nederland hebben, als Zuid-Afrika, Suriname, Israël en Indonesië.

- Israël

De SGP voelt zich verbonden met het Joodse volk, ongeacht waar ze wonen. Hieruit vloeit de verbondenheid met de Joden in Israël en de staat Israël voort Niet alleen vanwege de bijzondere geschiedenis van dit volk, maar bovenal omdat Israël het door God uitverkoren volk is; het volk waaruit Jezus is geboren.

De staat Israël heeft recht op een veilig bestaan. Mocht dat bedreigd worden, dan kan Israël op Nederlandse steun in NAVO-verband rekenen. Dit neemt niet weg dat Israël als staat zich heeft te houden aan de bepalingen van het volkenrecht. De Nederlandse overheid moet zowel de staat Israël als de Palestijnen krachtig appelleren het geweld te beëindigen, zodat er weer vertrouwen kan groeien tussen beide partijen en de onderhandelingen weer begonnen kunnen worden.

Het recht op een veilig bestaan geldt eveneens voor de Palestijnse bevolking. De miljoenen Palestijnen die al vijftig jaar in vluchtelingenkampen in Libanon verkeren, dienen humanitaire noodhulp te krijgen. Ook moet gezocht worden naar een oplossing voor het vraagstuk van Palestijnse vluchtelingen.

- Indonesië

Wat betreft Indonesië wordt gestreefd naar goede wederzijdse betrekkingen, waarbij Nederland echter wel pleit voor eerbiediging van godsdienstige en culturele minderheden. Een VN-waarnemersmissie naar de Molukken krijgt – als daar aanleiding toe is – de steun van de SGP. Bij de Indonesische regering wordt eveneens gepleit voor een grote mate van zelfbestuur voor de Molukken en de Papoea-bevolking en voor eerbiediging van hun cultuur.

De SGP pleit voor een voortdurende en spoedige evaluatie van de onlangs weer begonnen ontwikkelingshulp aan Indonesië omdat ze ernstig twijfelt aan de effectiviteit van de ontwikkelingshulp.

- Vervolgde christenen

Vanuit een hartelijke bewogenheid met vervolgte christenen in andere landen en vanuit ons streven naar bijbelse gerechtigheid, moet voor deze categorie mensen worden opgekomen, al mogen anders-gelovigen ook niet gemarteld of gevangen gezet worden om hun geloof. Vervolging omwille van het christelijk geloof in communistische en andere repressieve/dictatoriale geleide staten moet door de Nederlandse regering veroordeeld worden op diplomatiek niveau. In het uiterste geval kan Nederland besluiten de diplomatieke relaties te bevriezen, staatsbezoeken af te gelasten en ontwikkelingshulp stop te zetten. Landen waar christenen verhinderd worden in rust en vrede hun geloof te belijden, kunnen geen financiële banden met Nederland aangaan, krijgen geen handelsmissies op bezoek en de diplomatieke banden worden ingetrokken.

Gebondenheid

Nederland heeft zich gebonden aan verschillende organisaties en een bondgenootschap. Vanzelfsprekend zal de juridische gebondenheid aan deze organisaties gerelateerd moeten worden aan de eerdergenoemde doelstellingen van het buitenlands beleid. Het spreekt voor de SGP voor zich dat die gebondenheid verplichtingen met zich meebrengt. Nederland dient in de wereld een betrouwbare partner te zijn.

De nood in de wereld

Een vierde prioriteit betreft de noodhulp. Wanneer er noodsituaties in de wereld zijn, zoals hongersnoden, aardbevingen of oorlogen, dan is onze overheid geroepen tot het betonen van barmhartigheid en het geven van hulp. Dan behoort het tot het buitenlands beleid om noodhulp te verlenen aan hen die in hun bestaan bedreigd worden. In tijden van nood zijn juist ook zij onze naasten. Het helpen van de naaste in nood mag zich niet beperken tot acute nood. Nederland dient vanwege zijn grote rijkdom veel te investeren in het bestrijden van armoede. Dit is niet alleen een plicht, maar ook een schuld: onze welvaart gaat rechtstreeks ten koste van de welvaart van mensen in de Derde Wereld.

De vier genoemde criteria (nabijheid, verbondenheid, gebondenheid en de nood in de wereld) moeten - in de optiek van de SGP - de overheid helpen bij het geven van inhoud aan haar streven naar internationale bijbelse gerechtigheid. Om die gerechtigheid te bereiken stelt de SGP zich vijf doelen voor ogen:

1. Het bevorderen van de rechtsorde

Het buitenlands beleid kan niet zonder de ordening die het volkenrecht garandeert. Staten die het niet zo nauw nemen met de klassieke grondrechten zullen daarop moeten worden aangesproken en indien nodig zullen – zoveel mogelijk in internationaal verband – sancties getroffen moeten worden.

Oorlogsmisdadigers dienen voor internationale gerechtshoven te worden gedaagd en een rechtvaardige straf te ontvangen. Om die reden is het noodzakelijk dat het Internationaal Strafhof te Den Haag spoedig zal starten, om oorlogsmisdadigers van over de hele wereld te kunnen berechten.

2. Het handhaven van de (inter)nationale veiligheid.

Ook al zijn de veiligheidsrisico's de afgelopen tien jaar veranderd, risico's blijven bestaan gelet op de instabiele situatie in de landen van de voormalige Sovjet-Unie en het Midden-Oosten en de acties van allerlei terroristische organisaties. Het is dan ook van groot belang dat Nederland beschikt over een krijgsmacht met doeltreffend en geavanceerd materiaal. Daarom moet het budget voor defensie verder omhoog. Een goede moraal is even nodig als een goede uitrusting. Een harde aanpak van ongewenst gedrag (alcohol- en drugsgebruik, taalgebruik, seksuele intimidatie) en een goede discipline zijn daarvoor nodig. De

SGP pleit voor meer aandacht voor waarden en normen binnen de krijgsmacht. De mogelijkheden van geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht moeten beter benut worden.

De arbeidsvoorwaarden voor militairen verdienen een bijstelling in positieve zin, om zo het grote tekort aan defensiepersoneel op te vangen. De SGP is van mening dat deze tekorten minder nijpend zullen zijn als de inzet van reservisten geoptimaliseerd wordt. In samenspraak met het bedrijfsleven dient deze mogelijkheid verder te worden onderzocht.

- Terrorisme

Diverse brute aanslagen hebben met een klap terrorismebestrijding hoog op de agenda geplaatst. Voor de SGP is dit per definitie een internationale aangelegenheid; solidariteit en het maken van een gezamenlijke vuist staan daarbij voorop. Om dit te realiseren is een nauwe samenwerking met de Verenigde Staten van Amerika en de landen binnen de EU van groot belang.

Een verscherping van de buitengrenscontrole en wanneer nodig tijdelijke herinvoering van de binnengrenscontrole in de EU dient mogelijk te zijn. Daarnaast zullen inlichtingen- en veiligheidsdiensten, als ook recherche-eenheden binnen de EU intensiever met elkaar moeten samenwerken. Terrorisme moet echt prioriteit nummer één worden en blijven van de Binnenlandse Veiligheids Dienst.

Bij het behandelen van asielaanvragen moet extra worden gelet op mogelijke terroristische banden die asielzoekers zouden kunnen hebben.

- Raketschild

De SGP heeft begrip voor de wens van de Verenigde Staten om een raketschild te bouwen. Dit mag echter niet betekenen dat de VS eenzijdig het Anti Ballistic Missile-verdrag op gaat zeggen. Dat zou de verhouding tussen de VS en de Russische Federatie niet ten goede komen en destabiliserend kunnen werken voor de internationale veiligheid. De SGP pleit dan ook voor een multilaterale afstemming met bijvoorbeeld de EU, Rusland en China in plaats van een unilaterale regeling.

Naast een moderne krijgsmacht zijn sterke partners in het veiligheidsbeleid van groot belang.

- NAVO

Nederland heeft sinds 1945 steeds gestreefd naar een actieve betrokkenheid van de Verenigde Staten bij de veiligheid van West-Europa. Omdat de Verenigde Staten daarvoor van wezenlijk belang zijn, blijft de NAVO de hoeksteen van ons veiligheidsbeleid, ook al gaat de EU zelf krijgsmachtseenheden samenstellen. De SGP is hier terughoudend in. De EU mag pas overgaan tot zelfstandige militaire operaties als de NAVO daar niet toe bereid is. Versterking van de Europese defensie kan uitstekend plaatsvinden binnen het kader van de NAVO. De EU dient te beseffen dat niet de ambitie, maar de huidige middelen en inzetbaarheid bepalend zijn voor de militaire kracht. Dan blijkt dat Europa als het er echt op aan komt niet zonder de hulp van de Verenigde Staten een operatie kan uitvoeren.

Binnen de NAVO dient een snelle interventiemacht beschikbaar te zijn, waaraan ook Nederland deelneemt. Deze macht kan, onder NAVO-commando bijvoorbeeld resoluties van de Veiligheidsraad uitvoeren.

Uitbreiding van de NAVO moet zich niet beperken tot Polen, Hongarije en Tsjechië; ook andere landen moet een serieus perspectief op spoedig lidmaatschap geboden worden.

- Verenigde Naties

De VN dienen zich te presenteren als platform voor internationaal politiek overleg ter voorkoming en beslechting van geschillen. Daarnaast is het een goede zaak dat de VN zich inzet voor onder meer de opvang van vluchtelingen en voor onderwijs aan kinderen wereldwijd. De VN kenmerken zich door bureaucratische stroperigheid: een frisse wind moet ervoor zorgen de organisatie efficiënt zijn taken uit kan voeren.

Vanuit het streven naar vrede en gerechtigheid, is de SGP van mening dat Nederland bereid moet zijn aan VN-vredesoperaties deel te nemen, hoewel we prioriteit geven aan vredesoperaties in NAVO-verband. Voorwaarde is wel dat Nederland zeggenschap houdt over de inzet van haar soldaten, de taak helder is en ook voldoende middelen gegarandeerd zijn om die taak te vervullen. Bij de besluitvorming dienen de genoemde voorwaarden als toetsingskader volledig en zorgvuldig te worden toegepast. De factoren 'nabijheid' en 'nationaal belang' mogen bij de besluitvorming over deelname aan vredesoperaties een zelfstandige rol spelen.

Voor VN-operaties buiten Europa ligt de eerste verantwoordelijkheid bij de landen in de desbetreffende regio. Indien noodzakelijk is Nederland echter bereid om ook buiten Europa deel te nemen aan VN-operaties. Het opruimen van mijnen in gebieden die door (burger)oorlog getroffen zijn, verdient speciale aandacht en inzet.

- Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE)

In de ogen van de SGP speelt de OVSE een heel belangrijke rol bij monitoring op de Balkan, bij het organiseren van verkiezingen en de opbouw van politieke instituties in het kader van de overgang naar een meerpartijdemocratie. Dus vindt de SGP de OVSE een organisatie die ondersteuning volledig verdient en die goed ingezet moet worden.

SP

Kleiner leger

Na het einde van de Koude Oorlog is er geen noodzaak meer voor een groot staand leger. Ervaringen elders laten zien dat dergelijke grootschalige militaire structuren geen bescherming bieden tegen nieuwe dreigingen als internationaal terrorisme en ook niet effectief zijn voor het bestrijden ervan. Daarvoor dienen andere methoden ontwikkeld worden, vooral gericht op het inperken en weghalen van de voedingsbodem voor terroristische organisaties. Structurele inkrimping van onze krijgsmacht is gewenst, mede om middelen vrij te maken om in te zetten voor de sociale wederopbouw van de samenleving. De mobilisabele eenheden en mobilisabele tanks kunnen naar onze mening afgeschaft worden, evenals de Luchtmobiele Brigade (die is ingericht om met geweld buiten ons eigen land in te grijpen). Verder kunnen onze militaire marinetafen worden afgebouwd. Het aantal gevechtsvliegtuigen kan worden gehalveerd. Volstaan worden met een 'endlife-update' voor de rest van de F-16's. De niet-militaire taken van de Koninklijke Marechaussee kunnen worden ondergebracht bij Binnenlandse Zaken.

Alle kernwapens moeten de wereld uit, om te beginnen uit Nederland.

Uit de NAVO

De NAVO is een achterhaald en daardoor gevaarlijk militair instituut en dient ontmanteld in plaats van uitgebreid te worden. Nederland doet er wijs aan zelf uit deze overleefde verdragsorganisatie te treden. Dat geeft ons de zeggenschap terug over ons buitenlandse beleid in zaken van oorlog en vrede. We worden weer baas over onze krijgsmacht. Nederland moet niet deelnemen aan het Europees Veiligheids- en Defensie-Initiatief (EVDI), oftewel het Euroleger. Dat is immers een ongewenste en onnodige nieuwe militaire structuur, met extra militaire ambities en activiteiten en de daarmee verbonden grotere risico's en kosten. De Nederlandse krijgsmacht zou dusdanig hervormd dienen te worden dat ze bijdraagt aan verbetering van de internationale capaciteit voor conflictpreventie en vreedzame conflictoplossingen. De Verenigde Naties en de Europese veiligheidsorganisatie OVSE kunnen hierin een belangrijke rol spelen.

Zoeken naar niet-militaire oplossingen

Nederland moet een vasthoudender pleitbezorger worden van het zoeken naar niet-militaire oplossingen. We dienen daaraan ook een actievere bijdrage te leveren. Bijvoorbeeld door het helpen opzetten van een netwerk voor 'early warning', het bieden van diplomatieke en facilitaire steun bij onderhandelingen tussen (potentiële) conflictpartijen en het versterken van democratische instellingen in mogelijke conflictgebieden. Nederland dient ook een volwaardige opleiding voor conflictpreventie te starten. Verzoeken tot deelname aan vredeshandhaving dienen rationeel te worden beoordeeld.

Wervings- en uitzendleeftijd omhoog

De minimumleeftijd voor werving door Defensie moet verhoogd worden tot 18 jaar en voor uitzending naar (potentiële) conflictgebieden naar 21 jaar. Dit vermindert de kans op psychische trauma's en geeft meer tijd om de militairen goed voor te bereiden op alle aspecten van hun werk in het buitenland. Naast goede voorbereiding is ook betere nazorg nodig.

Internationale wapenhandel terugdringen

Nederland dient geen militaire goederen te (laten) exporteren naar spanningsgebieden en landen die het niet al te nauw nemen met de mensenrechten. Subsiëring van het militair-industrieel complex in de vorm van onderzoek, exportondersteuning en -kredieten en compensatiebeleid moet worden stopgezet. De bestaande criteria voor het wapenexportbeleid horen scherper toegepast te worden. Tevens moet een verbod worden ingesteld op het organiseren van wapenbeurzen. Kleine wapens ('pistolen en geweren') die het Nederlandse leger niet meer nodig heeft moeten worden vernietigd, in plaats van verkocht. De wapenproductie in Nederland moet gaandeweg worden afgebouwd. Voor wapenimport dient als regel te gelden dat we geen

wapens kopen van landen aan wie we geen wapens zouden verkopen. Nederland mag op geen enkele wijze de wapenindustrie stimuleren in spanningsgebieden.

Verenigde Naties versterken

De VN moeten een sterker internationaal forum worden voor overleg en actie en horen een grotere rol te krijgen in de verdeling van de welvaart en de coördinatie van ontwikkelingssamenwerking. Veel onderdelen van de VN moeten dringend gedemocratiseerd worden. De Algemene Vergadering moet meer gebruik maken van haar mogelijkheden inzake vrede en veiligheid en lidstaten horen meer gebonden te zijn aan haar resoluties. Het monopolie van de grootmachten (Verenigde Staten, Rusland, China, Groot-Brittannië, Frankrijk) dient doorbroken te worden. De financiering van de Verenigde Naties moet beter worden geregeld. Aan geldverspilling door overbodige bureaucratie, het niet betalen van lidmaatschapsgelden en het afknijpen van vitale organisaties, zoals de vluchtelingenorganisatie UNHCR, moet een einde komen.

VVD

Ruimte voor internationale samenwerking

Nederland moet inspelen op wat zich achter de grenzen afspeelt en internationale organisaties naar vermogen ondersteunen.

In het buitenlands beleid heeft het bevorderen van vrede en stabiliteit de hoogste prioriteit. Vrede en stabiliteit is tevens een fundamentele voorwaarde voor het kunnen behartigen van de belangen van Nederland, en van Nederlanders en Nederlandse bedrijven in het buitenland. Tegelijkertijd vormen vrede, stabiliteit en goed bestuur basisvoorwaarden voor democratie, welvaarts groei en respect voor mensenrechten. De bevordering van vrede, stabiliteit en goed bestuur wordt nagestreefd door samenwerking binnen internationale organisaties, zoals de EU, de NAVO en de VN en haar gespecialiseerde organisaties. Goede samenwerking met de VS is van strategische waarde voor de stabiliteit en economische ontwikkeling in Europa. Daarnaast vereist de bewaking van Nederlandse belangen in het buitenland een open en dienstverlenende instelling van de overheid en haar diplomatieke vestigingen.

[...]

Bemoeienissen met de interne politiek van andere landen kunnen hun oorzaak vinden in de ernstige en voortdurende schending van mensenrechten. Inmenging door een groep van staten verdient de voorkeur. Flagrant schending van de mensenrechten kan leiden tot opschorting of volledige stopzetting van politieke en/of financiële samenwerking, bij voorkeur in Europees verband. Stabiliteit en vrede worden gediend met een goed uitgeruste veiligheids- en defensie-organisatie. Nieuwe defensietaken, zoals deelname aan crisisbeheersingsoperaties, vragen nieuwe kennis en vaardigheden van het personeel. Nederland staat samen met zijn bondgenoten voor de handhaving en verdediging van een vrije en tolerante samenleving, gebaseerd op de werking van democratie en open markten. Iedere bedreiging van rechtsstaat en samenleving moet passende middelen tegemoet worden getreden. Bestrijding van staatsondermijnende activiteiten en terrorisme vergt zowel een interne als een grensoverschrijdende bundeling van krachten. Zowel het aantal lidstaten van de Europese Unie als van de NAVO groeit. Ook na de recente uitbreidingen zijn er verschillende landen die in aanmerking willen komen voor het lidmaatschap van die organisaties. Uitbreiding is een positieve ontwikkeling, maar mag geen doel op zich worden.

Ruimte voor Europees Beleid

[...]

7) De effectiviteit van het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid en het vermogen van Europese landen een bijdrage te leveren aan internationale crisisbeheersing dienen primair te worden vergroot in het kader van Atlantische relaties en NAVO-samenwerking. Er dient geen aparte Europese militaire infrastructuur te worden opgebouwd die NAVO-middelen doubleert.

Ruimte voor Atlantische samenwerking

1) Samenwerking met de Verenigde Staten is van strategisch belang voor de veiligheid, stabiliteit en welvaart van Europa. Daarom wordt op de volgende hoofdpunten afstemming en gemeenschappelijk optreden met de VS nagestreefd: (a) bevordering van democratie en mensenrechten, bestrijding van terrorisme, tegengaan van proliferatie massavernietigingswapens en bestrijding van onderontwikkeling; (b) veiligheidszaken en crisisbeheersing bij ernstige regionale conflicten; (c) bevordering van markteconomie en vrije wereldhandel en bijbehorend internationaal recht.

Ruimte voor wereldwijde samenwerking

1) Wereldwijde samenwerking in het kader van de VN en haar gespecialiseerde organisaties blijft essentieel voor het creëren van platforms voor overleg over problemen die alleen op wereldschaal kunnen worden opgelost.

Nederland voert ter zake een actieve diplomatie, waar nodig ondersteund met doelbijdragen om deze organisaties te versterken of in staat te stellen nieuwe initiatieven te ontplooien. Speciale aandacht gaat hierbij uit naar de ontwikkeling van internationaal recht en de handhaving hiervan. Daarnaast zet Nederland zich in voor terugdringing van bureaucratie en overlappings in de VN-apparaten.

2) De buitenlandprogramma's in de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) worden niet langer door middel van een vast percentage gekoppeld aan het BNP. Het reeds beschikbare bedrag wordt constant gehouden. Het diplomatiek apparaat krijgt een financiële impuls en de budgetten voor de programma's ter ondersteuning van de maatschappelijke en bestuurlijke herstructurering in Midden- en Oost Europese landen worden verhoogd. Hiervoor gezamenlijk is 50 miljoen euro extra beschikbaar.

[...]

Ruimte voor defensie

1) De noodzakelijke inspanning voor defensie wordt bepaald vanuit twee richtingen. Ten eerste afspraken met Atlantische en Europese bondgenoten om zowel een passende bijdrage te leveren aan de bescherming van het gemeenschappelijk grondgebied als aan internationale vredesmissies en crisesbeheersingsoperaties. Daarnaast voorziet defensie in de nationale taken, zoals grensbewaking en de bescherming van Koninkrijksdelen. Waar mogelijk moet van de inzet van krijgsmachtsonderdelen als de Koninklijke Marechaussee gebruik worden gemaakt.

2) Mede vanwege de krapte op de arbeidsmarkt staat de positie van Defensie als werkgever onder druk. De ingezette modernisering, flexibilisering en individualisering van de organisatie en van de arbeidsverhoudingen wordt voortgezet, zodat jonge mensen op de huidige arbeidsmarkt worden gemotiveerd voor korte of lange tijd bij Defensie te gaan werken. Ook het huidige personeel blijft gemotiveerd wanneer hen een bevredigend carrièreperspectief wordt geboden.

3) De omvang en samenstelling van de krijgsmacht, zoals vastgelegd in de "Defensienota 2000", vormt een passende bijdrage aan nationale behoeften en mogelijk internationale verplichtingen. Om de paraatheid te verhogen en een moderner personeelsbeleid te kunnen voeren wordt het budget met 110 miljoen euro verhoogd.

CITATEN

[Partijen op alfabetische volgorde, citaten op chronologische volgorde]

CDA

Agnes van Ardenne-van der Hoeven: “Een motie om te komen tot een moratorium op het gebruik van clusterwapens zal ik niet steunen. Het gaat om wapens die in geval van nood gebruikt moeten kunnen worden. Dat daarin regulering wordt aangebracht, is een goede zaak, maar dat is heel wat anders dan een moratorium. Daarmee sla je jezelf elk wapen uit handen en zo werkt het natuurlijk niet in de internationale veiligheid!”

(26 348 nr. 58, Verslag van een Algemeen Overleg vastgesteld 12 maart 2001)

Agnes van Ardenne-van der Hoeven: “De meerderheid van de schoolverlaters blijkt nog nooit aan Defensie als werkgever te hebben gedacht. Onbekend maakt onbemind. Daarom stelt het CDA voor om voor jongeren in het voortgezet onderwijs kazerne-, vaar- en vliegdagen te organiseren en hun stageplaatsen aan te bieden. Laat via sportclubs weten dat bij Defensie het combineren van sport en werk heel goed kan en dat topsporters die bij Defensie werken – niet alleen Mark Huizinga, maar ook anderen – zelfs tot Olympische prestaties kunnen komen.”

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 pp. 974-975)

Agnes van Ardenne-van der Hoeven: “Eens te meer wordt duidelijk dat de snelle Europese reactiemacht zo snel mogelijk operationeel dient te zijn. Allereerst, zoals is afgesproken, voor crisisbeheersingstaken op het Europese continent, bijvoorbeeld als backfill op de Balkan. Ten tweede om op Europees niveau de krachten te bundelen voor het bestrijden van terrorisme. Niet alleen nationaal, maar ook internationaal dient een integraal veiligheidsbeleid te worden gevoerd.”

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 976)

Maxime Verhagen: “Na het invoeren van artikel 5 had iedere bondgenoot en dus ook Nederland moeten bekijken op welke manier hij de VS kan bijstaan. Nederland had niet in alle toonaarden moeten onderstrepen dat het geen blanco cheque betrof. Ook dat leek eerder voor binnenlands gebruik bedoeld dan als antwoord op de vraag hoe een relatief belangrijke inbreng zou kunnen worden gerealiseerd op de ernstige bedreiging van onze samenleving en onze waardengemeenschap.

(Behandeling begroting Buitenlandse Zaken 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 1002)

Maxime Verhagen: “Investeren in de veiligheidsrelatie en in de transatlantische samenwerking laat onverlet naar de mening van het CDA dat de verdere ontwikkeling van het EVDB van groot belang is. Gezien de verschillende capaciteiten zal van een gelijkwaardige positie van de Unie en de VS op het gebied van vrede en veiligheid voorlopig nog lang geen sprake zijn. Wel zou het mogelijk moeten zijn dat de Unie door de VS gezien wordt als een volwaardige partner. [...] Het is dus van groot belang dat serieuzer dan tot nu toe gewerkt wordt aan het invullen van de tekortschietende Europese capaciteit en tegelijkertijd zeker gesteld wordt dat de Unie daadwerkelijk gebruik kan maken van NAVO-middelen voor operaties in het geval Europa autonoom handelt.”

(Behandeling begroting Buitenlandse Zaken 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 1004)

Maxime Verhagen: “Verspreiding van rakettechnologie en massavernietigingswapens onder staten die het niet zo nauw nemen met democratie en mensenrechten is een reële dreiging. Wij kunnen daarbij niet volstaan met multilaterale wapenbeheersing en een beleid van non-proliferatie. Het laat zich namelijk raden dat dictatoriale regimes zich hier niets van aan trekken en gewoon doorgaan met het verwezenlijken van hun ambities. [...] Nu de Amerikaanse voorstellen zich uitstrekken tot uitbreiding van het [raket]schild naar Europa, zal de Nederlandse regering zich naar onze mening daar voorstander van moeten betonen.”

(Behandeling begroting Buitenlandse Zaken 2002 in Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 pp. 1004-1005)

Maxime Verhagen: “De CDA-fractie is van mening dat een eventuele uitbreiding van de NAVO een positieve ontwikkeling is. De criteria die voor toetreding gelden, dienen tot een open beoordeling van de kandidaat-lidstaten te leiden.”

(Behandeling begroting Buitenlandse Zaken 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 1005)

ChristenUnie

Dick Stellingwerf: “Wij hopen dat de huidige acties tegen het door islamitisch fundamentalisme gevoede terrorisme op korte termijn succes mogen hebben. Hoezeer ook betreurt moet worden dat daarbij onschuldige slachtoffers vallen, het gaat hier uiteindelijk om de bescherming en het behoud van vrije democratische samenlevingen die als beginsel op recht en gerechtigheid zijn gebaseerd, en waarin recht wordt gedaan aan de onderscheiden verantwoordelijkheden van kerk en staat.”

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 999)

Dick Stellingwerf: “De ChristenUnie was en is geen fervent voorstander van deze nieuwe Europese snelle reactiemacht, omdat niet de Europese Unie maar de NAVO het belangrijkste framework is waarin samenwerking in internationaal verband plaats moet vinden.”

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 pp. 999-1000)

Eimert van Middelkoop: “Op de Europese Raad van Gent is nog eens krachtig uitgesproken waar Nederland en de andere Europese partners staan: onverkort achter de Verenigde Staten. Mijn fractie stemt daar met overtuiging mee in. De aard van deze oorlog tegen een nauwelijks te traceren vijand dwingt ons evenwel telkenmale opnieuw doel en middelen te wegen en te heroverwegen. Er kan, zo heb ik al in september opgemerkt, een moment komen dat het voortzetten van deze oorlog bij een blijvende onvindbaarheid van Bin Laden een groter onrecht wordt dan het zich neerleggen bij die onvindbaarheid.”

(Behandeling begroting Buitenlandse Zaken 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 1027)

D66

Jan Hoekema: “De verwachtingen met betrekking tot het paragraaf-32-proces waren torenhoog. Het document vormt een anticlimax. Er zijn een aantal nuttige voornemens met name richting Rusland. De animo in de NAVO om werkelijk vooruitgang te maken bij de nucleaire ontwapening lijkt echter niet zo groot.

De regering hecht – begrijpelijk – aan de uitgangspunten van het nucleaire beleid van de NAVO, maar is het niet mogelijk om binnen die uitgangspunten grotere stappen te nemen met betrekking tot de kleinere kernwapens zoals tactisch nucleaire kernwapens, de niet-Amerikaanse kernwapens in Europa, de onderhandelingen met Rusland en de Franse en Britse kernwapens? De verplichtingen die onder meer door Nederland zijn aangegaan bij de Toetsingsconferentie van het Non-proliferatieverdrag (NPV) moeten de komende jaren worden verwezenlijkt en daarbij past een ambitieus ontwapeningsprogramma. Natuurlijk moet Europa daarbij kijken naar het beleid van de nieuwe Amerikaanse regering, maar die lijkt een premie te zetten op het concept van unilaterale stappen. Het nadeel daarvan is dat dit niet resulteert in uitonderhandelde en geverifieerde overeenkomsten met Rusland. Het is dan ook zeer belangrijk dat in het kader van START en van het ABM-verdrag verdere stappen worden gezet, die in ieder geval zouden kunnen leiden tot handhaving van het ABM-verdrag, misschien in geamendeerde vorm. De vorige Amerikaanse regering vond dit verdrag de hoeksteen van de strategische stabiliteit, maar sinds het aantreden van de nieuwe president zijn die geluiden niet meer te horen, integendeel sommige leden van de nieuwe regering hebben het ABM-verdrag al dood verklaard. Dat geeft reden tot grote zorgen. Zo ook met betrekking tot het alomvattend kernstopverdrag (CTBT) waar overigens een interessant, positief rapport van ex-SACEUR over is verschenen. Hoe zal de Bush-regering hierop reageren. Ten aanzien van de openheid is sprake van een bepaalde tegenstrijdigheid: enerzijds geeft de regering met zoveel woorden toe dat twee dual capable aircraft squadrons in Volkel een nucleaire rol hebben, anderzijds wordt echter geen man en paard genoemd en wordt gewezen op de bekende NAVO-lijn «neither confirm nor deny». Wat is de exacte positie van de Nederlandse regering met betrekking tot openheid over kernwapens in Nederland? Mensen hebben recht te weten wat daar ligt, waarom het er ligt en wat de perspectieven zijn dat dit in de komende jaren verdwijnt, als het kan in uitonderhandelde vorm met Rusland.”

(26 348 nr. 58, Verslag van een Algemeen Overleg vastgesteld 12 maart 2001)

Nicky van 't Riet: “Wat D66 betreft, hoeft er geen geheel nieuwe koers te worden gevaren. Wij pleiten voor aanscherping van het beleid op de volgende vier terreinen:

- een hogere prioriteit hechten aan human intelligence;
- het versterken van de capaciteit van de Koninklijke marechaussee;
- meer en betere internationale samenwerking tussen inlichtingendiensten;

- het omgaan met de commandoachtige eenheden special forces; wij hebben nu 300 commando's, moet dat aantal worden vergroot of is het voldoende?"
(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 996)

Nicky van 't Riet: "Ik heb nooit gezegd: EMD-fase/JSF, tenzij. Ik heb wel altijd gezegd zeer geïnteresseerd te zijn in de ontwikkeling van de onbemande vliegtuigen. Ik meen namelijk dat een deel van de F16's vervangen kan worden door de onbemande verkenningsvliegtuigen. [...] Dat onbemande vliegtuig zou weliswaar niet alle taken van de F16 kunnen overnemen, maar wel een deel ervan. Als we niet overgaan tot de EMD-fase hebben wij de mogelijkheid een deel van de vervanging van de F16's dus met deze vliegtuigen te doen."
(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 998)

Jan Hoekema: "Ik denk dat voor Nederland en de andere lidstaten de ruimte moet blijven bestaan om een stapje verder te gaan dan het overigens al vergaand geüniformeerde en geharmoniseerde Europese wapenexportbeleid. Ik weet dat de heer Verhagen dat niet wil, maar ik vind het echt van belang dat er in Europa vergaande normen worden afgesproken. Ook op dit soort gevoelige terreinen moet evenwel de mogelijkheid bestaan om daar nationaal een schepje bovenop te doen."
(Behandeling begroting Buitenlandse Zaken 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 1025)

GroenLinks

Tom Pitstra: "Nederland speelde via de zogenaamde NAVO-vijf een interessante rol en vervulde een brugfunctie naar de NAC-landen. De NAC-landen werden gesteund in hun harde eis van de ondubbelzinnige (unequivocal) commitment van de kernwapenlanden om te komen tot de totale eliminatie van de kernwapens. Ook werd hard ingezet op de transparantie. Het is nu niet het geschikte moment om het hele beleid aan de orde te stellen, maar ik wil het concentreren op de kernwapens te Volkel en de nucleaire strategie van de NAVO.

In december vorig jaar kwam in Brussel de Atlantische Raad bijeen en werd gesproken over de zogenaamde paragraaf 32. In dit kader zou een discussie mogelijk zijn over onderdelen van de nucleaire politiek van de NAVO. Wat betekende de resolutie op de NPV-conferentie voor de NAVO? Op zaken zoals transparantie voerde Nederland een uphill-battle, sprak minister De Grave parmantig aan de overzijde. Maar over de inzet van de Nederlandse regering in deze strijd op de heuvel werd niet veel bekendgemaakt. Meer weten we van het resultaat. Het document brengt geen enkele wijziging aan in het nucleaire beleid van de NAVO. Er wordt gekozen voor een blijvende maar wel sterk verminderde aanwezigheid van kernwapens. Voor een afzienbare toekomst wordt de mix van atoomwapens en conventionele wapens als een bijdrage aan de vrede gezien. En over de voorwaartse verdediging van de Amerikaanse kernwapens ook geen nieuws. Over locaties wordt gezwegen, neither confirm nor deny, blijft de policy.

Het is natuurlijk evident, dat deze nucleaire politiek van de NAVO en daarmee dus van de landen die dit bondgenootschap vormen volledig haaks staat op de resolutie waar Nederland zich samen met de NAC-landen voor heeft ingezet. De term "een blijvende aanwezigheid" verhoudt zich toch niet met de plechtige belofte, dat de kernwapenstaten zich zullen inzetten om uiteindelijk tot volledige eliminatie te komen?

Op de volgende toetsingsconferentie zullen concrete stappen voorwaarts gemeld moeten worden en dan zal de zin, dat de NAVO vasthoudt aan haar nucleaire politiek, op veel reactie en wantrouwen stuiten. Nederland heeft zich sterk gemaakt voor een apart ontwapeningsforum in Genève waarin een agenda voor nucleaire ontwapening besproken moet worden. Dat zal toch niet zo vruchtbaar zijn als de NAVO slechts vaststaande posities blijft innemen?

Het komt er gewoon op neer, dat het een onhoudbare positie is, dat de "haves" hun discriminerende opstelling koesteren, die er op neerkomt dat zij het voorrecht houden op kernwapens en aan het NPV slechts lippendienst wordt bedreven. De NAVO-doctrine zal daarbij op de helling moeten en anders is de prijs een zeer onveilige wereld omdat andere landen dan ook over die toverstok willen beschikken of andere raketssystemen willen hebben. India en Pakistan zijn daarbij trieste voorbeelden.

[...]

Kernwapens zijn helemaal geen wapens, maar geloofsartikelen. Ze zijn volstrekt onbruikbaar, ook omdat ze in strijd zijn met het humanitaire oorlogsrecht, dat vereist dat er onderscheid gemaakt wordt tussen de civiele bevolking en de soldaten.

Door de nucleaire hogepriesters wordt de afschrikkende werking altijd genoemd, ook in de NAVO-documenten wordt dit gebruikt. Dat roept belangrijke vragen op. Als dit toverstokje zo zou werken, waarom mogen dan slechts een paar landen dat hebben? Dreigingen werken slechts als ze geloofwaardig zijn; plan A werkt niet als er geen plan B is. Is het niet rondweg idioot om heel veel geld te verspillen aan een wapen waarvan het de bedoeling is dat het nooit gebruikt wordt? Elk normaal mens handelt toch anders bij bijvoorbeeld de aanschaf van een duur keukenmes? [...] Zullen de kernwapenlanden eens van hun verslaving afkomen? Inzicht is een noodzakelijke voorwaarde, maar sociale druk blijft nodig voor zowel alcoholisten als nucleaire junkies.

Inzake de transparantie is de regering in haar brief van 17 januari aan de Kamer weer een stapje opgeschoven. De kernwapentaak van Nederland is nooit verborgen. Dat klopt want dat staat in de Defensienota. In brief staat ook dat nooit is verborgen dat F16's op Volkel staan gestationeerd. Aan de overzijde van het Binnenhof heeft Ab Harrewijn gevraagd of en, zo ja, hoeveel Amerikanen op Volkel zijn gestationeerd en op basis van welk verdrag.

Ik herhaal deze serieuze vragen. Ik ga ervan uit dat een land dat op het internationale toneel zo voor transparantie heeft gestreden dat vandaag weer een beetje waarmaakt. Of geldt de transparantie vooral voor anderen?

[...]

Wat is eigenlijk de strategie van de Nederlandse regering om de kernwapentaak, inclusief de training van Nederlandse militairen, in te zetten bij volgende onderhandelingen over ontwapening? Wat ons betreft, mag dat in eenzijdige stappen, zo mogelijk met de NAVO-vijf als een katalysator in verdere reducties van tactische kernwapens. Dat gaat deze VVD-ministers ongetwijfeld te ver, maar wat is hun strategie om deze kernwapentaak af te schaffen en zo te voldoen aan het NPV?

Morgen krijgt het parlement hierover een petitie aangeboden en hopelijk leidt het allemaal weer tot aandacht in de media. Wellicht krijgt het voortreffelijke stuk van Rudie Kagie in Vrij Nederland een massaal vervolg. Het probleem is wereldwijd dat de bevolking in overgrote meerderheid tegen kernwapens is, maar dat de media niet meer geïnteresseerd zijn. Dat hebben wij nu wel gehad, is de mening op menige redactie, waarbij over het hoofd wordt gezien dat de huidige situatie met haar enorme vernietigingskracht nog steeds zeer gevaarlijk is. Kernwapens zijn nog steeds een bedreiging voor de mensheid.

(Behandeling Defensiebegroting 2001 in de Eerste Kamer, EK 20 februari 2001 20 pp. 950-951)

Ab Harrewijn: “Bij het paragraaf-32-proces ga ik uit van een verbod op alle massavernietigings-wapens. Het is goed dat de regering met een aantal voorstellen gekomen is, hoewel het eindresultaat teleurstellend is. Er moet ook meer openheid komen. Wat ligt er nu precies op Volkel? Wat gebeurt er als er sprake is van een ramp op Volkel? De burgemeester is verantwoordelijk voor het rampenplan. Wat gebeurt er als hij niet beschikt over de juiste informatie? Hoe kan dan bijvoorbeeld een evacuatie uitgevoerd worden? Er moet meer openheid komen! Wat is de inzet van de regering ten aanzien van besprekingen met Rusland? Er is sprake van een dubbele boodschap: aan de ene kant lijkt de regering van de substrategische tactische kernwapens in Europa af te willen maar aan de andere kant onderschrijft zij het NAVO-beleid. De regering moet duidelijk aangeven waar zij naar toe wil.”

(26 348 nr. 58, Verslag van een Algemeen Overleg vastgesteld 12 maart 2001).

Ab Harrewijn: “Gezien de rapporten heb ik grote aarzelingen over de politieke en economische risico's die wij nemen met de EMD-fase van de JSF. Ik wil de zaak bezien in het licht van wat wij willen als krijgsmacht. Ik heb het gevoel dat wij deze beslissing veel te vroeg willen nemen. Ik weet dat er een industrieel belang mee gemoeid is en daar heb ik wel oog voor, maar wij hebben tot 2007 om een beslissing te nemen, in een onzekere situatie. Ik voel mij wel erg in een fuik zitten, als ik nu die beslissing moet nemen. Voor mij is het op dit moment: no way.”

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 986)

Ab Harrewijn: “Wat GroenLinks betreft, kan de krijgsmacht op een aantal terreinen ingekrompen worden. Ik sprak al over de zware eenheden. Ik denk verder aan het aantal fregatten en mijnenjagers. Ik houd vol dat wij een squadron F16's minder kunnen hebben. Het is ook mogelijk de squadrons ieder met drie toestellen te verkleinen, zodat het aantal squadrons kan worden gehandhaafd. De landmacht kan op divisieniveau worden ingekrompen. Een personeelsreductie van 5000 tot 10.000 personen op termijn is mogelijk.

Daartegenover staan ook uitbreidingen op het gebied van de Europese samenwerking, transportmiddelen, inrichtingenmiddelen, speciale eenheden. Wij willen die discussie niet uit de weg gaan. Het is niet alleen

voor terrorismebestrijding in Afghanistan. Eenheden die zelfstandig en zelfvoorzienend zijn, zijn prima voor vredesmissies.”

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 986)

Leefbaar Nederland / Pim Fortuyn

Pim Fortuyn: “Nederland staat voorop met troepen, politieagenten en geld, heel veel geld, als het gaat om bestrijding van conflicthaarden buiten de landsgrenzen. We doen dat op morele gronden, maar bovenal om internationaal mee te tellen (-). Meetellen doen we zeker, als malle Pietje, maar we worden beslist niet voor vol aangezien. [...] Het zou dan ook verstandiger zijn als ons land zou meedoen op een schaal die overeenkomt met ons politieke en militaire gewicht in de wereld.”

(HP De Tijd, 30 september 2001)

Pim Fortuyn: “De grootste bedreiging voor de wereldvrede komt van de islam, waarbij het onderscheid tussen liberale en fundamentalistische islam slechts betrekkelijk is.”

(HP De Tijd, 30 september 2001)

PvdA

Bert Koenders: “Bij het artikel-32-proces en de kernwapens is ook de vraag van belang, in hoeverre het belangrijke NPV van vorig jaar wordt vertaald in een actief NAVO-beleid. Het is te prijzen dat de Nederlandse regering probeert daarvan iets te maken. Het desbetreffende document is echter een slap document. Omdat transparantie belangrijk is om internationaal vertrouwen te wekken, is het buitengewoon teleurstellend wat er in dezen uitgekomen is. Het is niet juist dat Nederlandse en Europese parlementariërs niet ingelicht kunnen worden over de locaties van deze wapens. Ik verzoek de regering dan ook opnieuw het initiatief in de NAVO te nemen om de regels te veranderen. Het is niet aanvaardbaar en past ook niet in het internationale beleid met betrekking tot openheid over kernwapens. Welke militaire c.q. operationele veiligheidsredenen tellen nu zo zwaar, dat dit niet kan? En kan de regering ook de militaire rol aangeven van substrategische kernwapens; er is immers altijd gezegd dat deze wapens voor de politieke rol van de VS van belang zijn?”

Ik wil wederzijds unilaterale stappen niet uitsluiten. Ook als het gaat om de discussies in Rusland zelf, zouden de tactische kernwapens een eerste prioriteit moeten hebben.”

(26 348 nr. 58, Verslag van een Algemeen Overleg vastgesteld 12 maart 2001).

Ad Melkert: “Wat de internationale betrekkingen in het algemeen betreft, is er enige reden tot zorg. Zowel de Europese Unie als de Verenigde Staten bevinden zich in een sterk naar binnen gerichte fase; er zou zich daarom wel eens een riskante convergentie van wederzijds isolationisme kunnen voordoen. [...] De VS op hun beurt oriënteren zich op het eigen halfmond, op China en Japan en op de zogeheten *rogue states* waarmee Europa veelal een meer ambivalente relatie onderhoudt. Er bestaat ook het risico van een nieuwe wapenwedloop, met nu extreem dure wapensystemen. En Europa is net een nieuw tijdperk van defensie- en veiligheidssamenwerking ingegaan, dat vroeger of later tot enig wenkbrauwen-gefrons in Washington D.C. zal leiden. Nu militaire samenwerking in Brussel meer en meer gestalte krijgt, is het de hoogste tijd dat hieraan politieke sturing wordt gegeven. Hoe is Europa’s belang en betrokkenheid bij Oost-Europa, Afrika of het Midden-Oosten exact te definiëren?”

(Nieuwe ambities; Een progressieve agenda voor nationale en internationale betrokkenheid, in: Socialisme en Democratie, nr. 4, 2001, pp. 160-166)

Ad Melkert: “De zondagavond begonnen militaire acties zijn onvermijdelijk en gerechtvaardigd als reactie op de afschuwelijke aanslagen van 11 september. Ze zijn niet op het Afghaanse volk gericht maar beogen bij te dragen aan het droogleggen van de bron van het terrorisme vanuit Afghanistan. Deze stap kon en mocht niet lang uitblijven. Inzet van militaire middelen is nooit normaal. Mits gelegitimeerd is militaire actie een laatste stap op een ladder van elkaar overtreffende maatregelen of een eerste stap vanuit het recht op zelfverdediging gericht op deëscalatie en het terugbrengen van gerechtigheid. De NAVO-lidstaten waaronder Nederland hebben na de afschuwelijke aanslagen van 11 september geen misverstand laten bestaan over de toepasselijkheid van het recht op zelfverdediging tegenover de daders van de aanslagen door de Verenigde Staten en de alliantie als geheel. Dit recht is ook door de secretaris-generaal van de VN onderstreept en

ontmoet in de Veiligheidsraad geen obstakels. Dat is van groot belang voor het handhaven van een brede coalitie achter de acties, zeker nu geen onderscheid kan worden gemaakt tussen de terroristen behorend tot Al-Qaeda en het Taliban-regime om aan de door de Verenigde Staten gestelde drie eisen te voldoen.” (Behandeling van de brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelings-samenwerking over de op 7 oktober ontstane internationale situatie door militaire acties van de VS en het VK, Tweede Kamer, 9 oktober 2001, 10, p. 430)

Martin Zijlstra: “Wij hebben in ons programma niet gepleit voor een verlaging van de defensie-uitgaven. [...] Voorlopig is het nul tot nader order.” (Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 980)

Bert Koenders: “In dit verband maak ik nog een belangrijke opmerking over de zogenaamde clusterbommen. Die zijn alleen effectief en proportioneel bij acties tegen militaire tegenstanders in open veld en zouden, gezien de enorme risico’s voor de burgerbevolking, niet moeten worden gebruikt in een civiele omgeving, zelfs als de Taliban daar geïnfilteerd zouden zijn. Niet ontplofte delen zijn een groot risico voor burgers. Dat is de verkeerde weg en staat minstens op gespannen voet met het humanitaire recht.” (Behandeling begroting Buitenlandse Zaken 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 1009)

SGP

Bas van der Vlies: “De SGP-fractie wil andermaal haar solidariteit met het optreden van de VS onderstrepen. Van de aanvang af hebben wij beklemtoond dat met rechte rug de strijd tegen het terrorisme aangeboden moet worden. De VS gaan daarin voorop. De SGP-fractie heeft ook onmiddellijk na 11 september gesteld dat we hopen op een vergeldingsactie die proportioneel en precies moet zijn, zodat onnodig vergieten van bloed voorkomen wordt. Geen geweld in de platte zin van het woord. Aan die eisen lijkt het militaire optreden van de VS van zondag- en maandagavond vooralsnog te voldoen. Dat boezemt vertrouwen in. De aanvallen zijn grondig voorbereid en met precisie uitgevoerd. Ze waren ook rechtmatig, daarover is geen twijfel mogelijk. Terecht is daarom door vele landen steun betuigd.” (Behandeling van de brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelings-samenwerking over de op 7 oktober ontstane internationale situatie door militaire acties van de VS en het VK, Tweede Kamer, 9 oktober 2001, 10, p. 446)

Koos van den Berg: “Het is een illusie om te denken dat vrede en gerechtigheid op aarde door menselijke inspanningen gevestigd zullen worden. Al hebben wij de dure plicht om dat na te streven, die vrede en gerechtigheid zullen pas ten volle gestalte krijgen in het komende rijk van Christus. Daarin woont waarlijk vrede en gerechtigheid. Dat geeft ook perspectief en uitzicht om in alle moedbenemende omstandigheden toch te doen wat onze hand vindt om te doen. Dat geldt zeker ook op het defensieterrein, waar de overheid het zwaard toch niet tevergeefs draagt.” (Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 1000)

Koos van den Berg: “Wij vinden dat de recente gebeurtenissen in de wereld een extra reden vormen om fors extra te investeren in het defensieapparaat. Er is tot nu toe gelukkig het een en ander reeds gebeurd, waarvoor wij de minister ook erkentelijk zijn, maar wij blijven van oordeel dat het Defensiebudget te laag is in het licht van de gevaren en dreigingen. Ik denk aan een duidelijke versterking van de Koninklijke marechaussee, van de militaire inlichtingendienst, het Korps mariniers en andere speciale eenheden. Ik noem ook de verdediging tegen dreigende raketaanvallen en tegen nucleaire, biologische en chemische wapens. In deze begroting zou hier meer de nadruk op moeten worden gelegd. Dit alles duldt geen uitstel.” (Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 1000)

Koos van den Berg: “Israël staat momenteel midden in het nieuws. We hebben reeds eerder gewezen op het gevaar van Israëliësch isolement nu met islamitische landen een coalitie tegen het terrorisme is gesloten. Wij vinden dat wij ook hier onze duidelijke solidariteit met het zo diep beproefde volk van Israël moeten uitspreken en wij vragen blijvend de aandacht van de regering voor dit risico van het isolement. Deelt de regering deze zorg? De moord op minister Ze’evi heeft harde Israëliëse reacties opgeroepen. Zeer begrijpelijk. Voor de zoveelste maal beweest Arafat dat hij medeverantwoordelijk is voor terroristische acties. Het gaat er nu om verdere escalatie te voorkomen en de partijen weer aan de onderhandelingstafel te krijgen.

Laten wij echter niet eenzijdig voortdurend naar Israël wijzen. Van de zijde van Palestijnen is er juist sprake van terrorisme van dezelfde soort als wij van Bin Laden hebben gezien. Laten wij dit scherp in het oog houden.”

(Behandeling begroting Buitenlandse Zaken 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 1031)

SP

Harry van Bommel: “De concrete uitwerking van paragraaf 32 geeft een belangrijke mogelijkheid om concrete stappen voor te stellen o.a. met betrekking tot nucleaire ontwapening en om binnen een niet al te groot tijdsbestek te komen tot het inlossen van de verplichtingen die Nederland en andere NAVO-lidstaten zijn aangegaan door het tekenen van het NPV. In het document met betrekking tot paragraaf 32 wordt echter opnieuw duidelijk gemaakt dat de NAVO kernwapens nog steeds beschouwt als de hoeksteen van haar veiligheidsbeleid en niet bereid is voorstellen te doen die leiden tot een daadwerkelijke totale ontwapening. Dat geeft weinig hoop voor de toekomst! Hoe denkt de NAVO te kunnen voldoen aan de verplichtingen onder het NPV en hoe lang zal dat duren? Is de minister bereid om in verdere onderhandelingen met de NAVO-lidstaten aan te dringen op een tijdpad waarbinnen daadwerkelijke kernontwapening kan plaatsvinden?

Openheid over aantallen en locaties van in Nederland gestationeerde Amerikaanse kernwapens is een eerste stap in het proces tot totale kernontwapening. Het is ronduit teleurstellend dat dit er steeds niet van komt!

Ik sluit me aan bij de vragen over militair/operationele veiligheidsredenen die zouden verhinderen dat er op dit punt informatie naar het Nederlandse parlement komt. Hoe staat dit in verhouding met de informatie die steeds verstrekt wordt vanuit andere kringen zoals bijvoorbeeld de Vredesbeweging? Het debat over openheid over kernwapens in Nederland gaat steeds meer lijken op een vlucht. Er moet opgehouden worden met kiekeboe spelen. Deelt de minister de mening dat de tactische kernwapens die op Volkel zouden staan gestationeerd, geen enkele betekenisvolle militaire rol meer hebben? Hoe zal de NAVO openheid gaan verschaffen over de safety security survivability and storage conditions of the US nuclear weapons, zoals wordt gemeld in het NAVO-perscommuniqué van 14 december 2000? Kan de Kamer informatie krijgen over deze condities met betrekking tot de kernwapens op Nederlands grondgebied?

De regering meldt in haar brief dat Nederland zijn kernwapentaak en het gegeven dat op Volkel twee DCA-squadrons zijn geplaatst, niet geheim houdt. Is dit een eerste stap naar openheid? Welke informatie over de kernwapentaak op Volkel is niet geheim? Misschien kan het artikel uit Vrij Nederland, getiteld «Staatsgeheim», daarvoor als leidraad gebruikt worden? Kan er bovendien inzicht gegeven worden in de tussen de VS en Nederland gesloten verdragen over het stationeren van kernwapens in Nederland en de DCA-squadrons op Volkel?

Half januari meldden verschillende media dat de in Griekenland gestationeerde kernwapens naar een basis in Italië afgevoerd zouden zijn om teruggezonden te worden naar de VS. Is dat juist, welke militair-operationele redenen waren er voor deze manoeuvre en in hoeverre heeft Nederland de mogelijkheid om dit voorbeeld te volgen?

Ook in Duitsland brokkelt het geloof in de NAVO-kernwapentaak af. Het Duitse ministerie van Defensie wil af van de kernwapens die op Büchel gestationeerd staan omdat de Tornado die nu als dual capable aircraft de kerntaak moet uitvoeren, vervangen wordt door de Eurofighter die niet geschikt is voor het vervoeren van kernwapens. In hoeverre kan Nederland bij vervanging van de F-16 kiezen voor een vliegtuig dat niet geschikt is voor het vervoer van kernwapens? Is de minister bereid in overleg te treden met Griekenland en Duitsland om tot hetzelfde voortschrijdend inzicht te komen?”

(26 348 nr. 58, Verslag van een Algemeen Overleg vastgesteld 12 maart 2001)

Harry van Bommel: “De Nederlandse regering zou zich internationaal moeten inspannen voor een verbod op het gebruik van clusterwapens, zoals eerder ook steun is gegeven aan het verbod op het gebruik van antipersoneels-mijnen.

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 994)

Harry van Bommel: “Als de geheimzinnigheid over de aanwezigheid van kernwapens op Volkel leidt tot een potentieel gevaar voor de burgerbevolking, geeft dat nog meer redenen om over te gaan tot openheid over kernwapens in Nederland. Daarmee ontstaat bovendien een basis voor een open debat over de zin of onzin van de aanwezigheid van kernwapens op Nederlands grondgebied.”

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 994)

Harry van Bommel: “De SP-fractie ziet geen noodzaak om 80 nieuwe straaljagers aan te schaffen. Waarom zouden wij een voorhoederol moeten vervullen in deze wapenwedloop in de lucht? Met stijgende verbazing volgen wij bovendien de discussie in de media die gaat over de economische belangen, de betrokkenheid van het bedrijfsleven en werkgelegenheid. Dat doet denken aan de jaren zeventig toen er heftig gediscussieerd werd over de vraag of er zo iets bestaat als een militair-industrieel complex dat economische belangen heeft bij conflicten in de wereld die met militaire middelen worden uitgevochten. Gezien de discussie nu is die vraag niet anders dan bevestigend te beantwoorden. Om deel te mogen nemen aan de EMD-fase moet 2 mld gulden op tafel worden gelegd. De industrie verwacht 10 mld gulden aan orders binnen te slepen, zo meldde de voorzitter van het NIID afgelopen vrijdag op Netwerk. Diezelfde industrie wenst maar 400 mln gulden op tafel te leggen om mee te mogen doen. Als al tot dit project wordt besloten – de SP zal zich er zeker tegen verzetten – dan mag toch in ieder geval van de industrie worden verwacht, zelf het inlegbedrag bij elkaar te brengen.”

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 995)

Harry van Bommel: “In de strijd tegen het terrorisme vallen steeds meer Afghaanse burgerslachtoffers, maar het is zelfs bij benadering onduidelijk hoeveel. Vrijwel dagelijks vernemen wij uit de media nieuws over missers en afzwaaiers. Voorzieningen van het Rode Kruis, een woonwijk in Kabul, een inslag nabij een ziekenhuis, het zijn slechts enkele van de voorbeelden. Deze oorlog is net als de strijd om Kosovo in belangrijke mate een propagandaoorlog geworden, waarbij informatie over strategie, doelkeuze en resultaten maar mondjesmaat beschikbaar zijn.

(Behandeling begroting Buitenlandse Zaken 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 1020)

VVD

Jozias van Aartsen: “Het gaat om het bereiken van het doel, de uiteindelijke afschaffing van kernwapens. In een situatie waarin kernwapens echter nog een realiteit zijn, [...] dient het bereiken van dit doel in het kader van de actuele veiligheidssituatie te worden gezien. [...] Nederland zal zich uiteraard blijven inspannen voor de uitvoering van het slotdocument van de NPV-toetsingsconferentie.”

(Vaststelling van de begroting van de uitgaven en inkomsten van het Ministerie van defensie voor het jaar 2001 (inclusief het onderdeel NAVO) (27400-X), Handelingen Eerste Kamer 20 februari 2001)

Jozias van Aartsen: “In het paragraaf 32-rapport wordt verwezen naar het NPV slotdocument. Dat betekent dus ook dat in alle overlegkaders die er de komende jaren zullen zijn uitbanning van kernwapens het doel blijft. In de huidige veiligheidssituatie handhaaft de NAVO echter de nucleaire afschrikking op een minimale basis en de kans op inzet is derhalve extremely remote. Nederland maakt deel uit van een bondgenootschap dat kernwapens heeft - dat behoort tot het Strategisch Concept van de NAVO- en dus heeft Nederland daarin een aandeel.”

(26 348 nr. 58, Verslag van een Algemeen Overleg vastgesteld 12 maart 2001).

Jozias van Aartsen: “Er mag niet gewerkt worden in de richting van een unilaterale opzegging van het ABM verdrag.”

(26 348 nr. 58, Verslag van een Algemeen Overleg vastgesteld 12 maart 2001).

Jozias van Aartsen: “Met betrekking tot het artikel-32-proces wijs ik op de vele initiatieven die Nederland heeft genomen in de richting van transparantie en meer openheid, juist omdat de regering dit van grote betekenis vindt voor het behoud van steun voor het NAVO-beleid in dezen. Bij vele bondgenoten heerst echter nog steeds een andere cultuur.

Op een aantal punten heeft Nederland voorstellen gedaan. De regering heeft ook aangegeven dat Nederland een DCA-taak heeft. Dat zegt echter niets over de vraag of er op Volkel iets of niets aanwezig is. In dezen geldt het beleid «niet erkennen niet ontkennen», maar het feit dat Nederland die taak heeft, wordt niet ontkend.

De Duitse regering heeft aangegeven geen wijzigingen aan te brengen in zijn standpunt ten aanzien van steun voor het NAVO-beleid en ook geen plannen heeft om dual-capability-taken te beëindigen.

Wat Griekenland betreft, hebben mediaberichten gemeld dat de Amerikanen om operationele redenen zouden hebben besloten kernwapens weg te halen. Dat is dus iets anders dan dat er een wijziging zou zijn in

de Griekse positie met betrekking tot het NAVO-beleid. Het NAVO-beleid op dit punt wordt nog steeds breed gesteund.

Nederland heeft ook gepleit voor het geven van meer duidelijkheid over het totale aantal tactische kernwapens in Europa. De NAVO spreekt over «a few hundred» en Nederland heeft voorgesteld dat meer te concretiseren.

Natuurlijk speelt hierbij het feit dat Nederland lid is van een organisatie met veel leden en dat houdt in dat het bereid moet zijn een bepaalde besluitvorming te accepteren die niet altijd conform het eigen standpunt kan zijn.

Ik ben van mening dat veiligheid en openheid tot op zekere hoogte kunnen samengaan, maar er zijn natuurlijk wel bepaalde grenzen.”

(26 348 nr. 58, Verslag van een Algemeen Overleg vastgesteld 12 maart 2001)

Henk van Hoof: “Moderne militaire operaties zijn ondenkbaar zonder de multinationale en modulaire inzet van militaire eenheden. Dit gegeven heeft tot dusver echter nauwelijks gevolgen gehad voor de organisatie van de Europese krijgsmachten. Als gevolg daarvan beschikt Europa met tweederde van de Amerikaanse defensiebegroting slechts over vijftien procent van de Amerikaanse expeditionaire middelen. Wij zullen, in navolging van het bedrijfsleven, de Europese krijgsmachten moeten blijven aanpassen aan de veranderende omgeving en daartoe multinationale samenwerkingsverbanden moeten aangaan. De wereldschokkende gebeurtenissen van 11 september in de Verenigde Staten en de reactie van de zeer brede coalitie onder Amerikaanse leiding onderstrepen de noodzaak van nauwere samenwerking. Voor Defensie is terrorisme overigens een éxtra uitdaging, die de bestaande uitdagingen op het terrein van de vrede en veiligheid niet verdringt.

Nauwere samenwerking moet, uiteraard, ook de doelmatigheid van de Europese krijgsmachten vergroten. Dat is nodig om geld vrij te maken voor nieuwe investeringen en om de Europese belastingbetaler ervan te overtuigen dat extra geld moet worden vrijgemaakt voor Defensie. Alleen dan zullen wij erin slagen de Europese militaire capaciteiten, die thans nog op een aantal terreinen tekortschieten, afdoende te versterken.”
(Toespraak ter gelegenheid van het NIID-symposium "Nieuw denken" op 25 oktober 2001 in Den Haag)

Theo van den Doel: “Als iets is aangetoond, is het dat terroristen voor niets terugschrikken en dat de afschrikkingstheorie die tot nu toe wordt gehanteerd, voor terroristen niet werkt. Als wij er niet in slagen, het internationale terrorisme volledig uit te bannen blijft een raketschild noodzakelijk.”

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 988)

Theo van den Doel: “De bestrijding van het internationaal terrorisme kan en mag niet tot de conclusie leiden dat andere defensietaken minder relevant geworden zijn of dat daarvoor geen middelen nodig zijn. De vredesoperaties blijven relevant. Ik heb hier ook vele malen verdedigd dat de klassieke NAVO-taak nog steeds relevant is en dat wij vooruit moeten kijken; 11 september heeft aangetoond dat de NAVO een zeer belangrijke organisatie is die ook in de toekomst die klassieke verdedigingstaak moet blijven uitvoeren.”

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 pp. 989-990)

Theo van den Doel: “De VVD-fractie ondersteunt de beleidsinitiatieven voor de Europese defensie daar waar deze complementair zijn aan de NAVO en voorzien in het opheffen van militaire tekortkomingen onder Europese bondgenoten.”

(Behandeling Defensiebegroting 2002 in de Tweede Kamer, TK 30 oktober 2001 16 p. 993)

Jozias van Aartsen: “Lesson number two. There are ‘black holes’ in the international order. Failing states. We knew they were there all along, but we’ve never been quite sure how to deal with them. [...] My belief is that outside intervention only goes so far. I don’t believe that massive injections of aid are the right answer to failing states. For one thing, donors are reluctant to pour money down a black hole. But more importantly: the solution should not come from the *outside*, but from the *inside*. Even in the poorest country we will find well-educated citizens just as committed to building better lives for their children as in the rest of the world. They need a helping hand; a helping hand in building good governance, a viable civil society. Yet, ownership is paramount. Failing states, too, have the capacity to fix themselves – indeed, only if they *do* fix themselves will they no longer be failing. Our role should be to help galvanise and enable those capacities.”
(Speech bij de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, New York, 13 november 2001)

COMMENTAAR

Voor niet-gouvernementele organisaties die zich met de kwestie van massavernietigingswapens en nucleaire ontwapening bezighouden is het opvallend hoe weinig aandacht aan deze zaken in de meeste partijprogramma's wordt gegeven. Zoals bekend zijn de twee grootste kernwapenstaten nog steeds bewapend met duizenden kernwapens: afdoende om de wereld vele malen te vernietigen. Die situatie zal in de voorzienbare toekomst blijven voortbestaan, alle beloftes om nucleair te ontwapenen ten spijt. Er bestaat bovendien een groot risico dat dit slechte voorbeeld zal worden opgevolgd door steeds meer landen.

De kwestie van nucleaire ontwapening komt het meest expliciet aan de orde in het programma van Groenlinks:

“ a. Nederland streeft in internationaal verband naar een verbod op nucleaire, chemische en bacteriologische wapens.

b. Nederland zet zich in voor nucleaire ontwapening van de NAVO, stoot zijn eigen kernwapentaak af en pleit voor een snelle verwijdering van kernwapens uit Europa. Ook zet Nederland zich in voor een 'no first use'-beginsel en voor het 'de-alerten' van kernwapens.

c. Nederland verzet zich tegen de bouw van alle typen antiraketsystemen, zoals het MD-ruimteschild dat de VS wil ontwikkelen.”

En in dat van de SP: “Alle kernwapens moeten de wereld uit, om te beginnen uit Nederland.”

In andere programma's wordt de wens uitgesproken voor een “Veiligheidsbeleid [dat] is gericht op verdediging en het tegengaan van proliferatie van nucleaire, biologische en chemische wapens, crisisbeheersing, handhaving van de openbare orde en veiligheid,” (CDA); “de wapenwedloop moet worden tegengegaan, vooral als het gaat om chemische en biologische wapens en kernwapens,”(ChristenUnie).

D66 is “bezorgd over de stabiliteit van de internationale betrekkingen door plannen voor raketschilden en verwatering van internationale wapenbeheersingsverdragen. Zowel bilateraal als via de multilaterale organisaties moet getracht worden deze ontwikkeling te keren.”

De Amerikaanse plannen voor een raketschild en het behoud van het ABM-verdrag worden door de PvdA genoemd: “In ieder geval mag het ABM-verdrag tegen lange afstandraketten uit 1972 niet in gevaar komen en moet het risico van een nieuwe wapenwedloop uitgesloten zijn.” Hier komen ook kernwapens aan de orde: “ In EU-verband wordt gewerkt aan internationale initiatieven gericht tegen de verspreiding van nieuwe kernwapens en op de ontmanteling van bestaande – ook in Nederland nog opgeslagen – kernwapens.”

De SGP “heeft begrip voor de wens van de Verenigde Staten om een raketschild te bouwen. Dit mag echter niet betekenen dat de VS eenzijdig het Anti Ballistic Missile op gaat zeggen.”

In het VVD programma is het “teggengaan van proliferatie massavernietigingswapens en bestrijding van onderontwikkeling” van belang.

In het algemeen wordt door de politieke partijen weinig of geen belang gehecht aan nucleaire ontwapening, behalve als het gaat om de non-proliferatie van kernwapens en andere massavernietigingswapens. Wel lijkt er een brede consensus te bestaan voor het behoud van internationale verdragen over wapenbeheersing. Dit is enigszins problematisch nu dat de VS zowel van die verdragen negeert of uitholt (zie onze andere recente publicatie: 'US Unilateralism').

BRONNEN EN STATUS

Op het moment van samenstellen van deze brochure zijn de verkiezingsprogramma's gebruikt zoals die op dat moment voorlagen. Een aantal van deze waren conceptprogramma's die nog aan de leden van de betreffende partij voorgelegd moesten worden ter goedkeuring, waarbij ook de mogelijkheid bestaat amendementen in te brengen. Het is derhalve mogelijk dat de definitieve verkiezingsprogramma's van deze partijen enigszins af zullen wijken van de voor deze brochure gebruikte concepten. Mochten hierbij belangrijke wijzigingen aan de orde komen, dan zullen die in een update van deze brochure opgenomen worden.

Partij	Verkiezingsprogramma	Status	Datum vaststelling definitief programma
CDA	Betrokken samenleving, betrouwbare overheid	definitief	22-23 februari 2002
ChristenUnie	Durf te kiezen voor normen	concept	januari 2002
D66	Toekomst in eigen hand	definitief	8-9 februari 2002
GroenLinks	Overvloed en onbehagen	definitief	11-12 januari 2002
Leefbaar Nederland	Leefbaar Nederland komt er nu aan!	definitief	25 november 2001
PvdA	Samen voor de toekomst	definitief	14-15 december 2001
SGP	Tot Uw dienst	definitief	20 november 2001
SP	Eerste weg links	definitief	19 januari 2002
VVD	Ruimte, respect en vooruitgang	definitief	25 januari 2002

Twee andere nuttige publicaties zijn:

- Politiek voor de Vrede; aanbevelingen voor de verkiezingsprogramma's. Samengesteld door de Politieke Werkgroep van Vrouwen voor Vrede & Women's International League for Peace and Freedom (WILPF), maart 2001. Te bestellen bij:
  - secretariaat Vrouwen voor Vrede, Stadsring 137, Postbus 963, 3800 AZ Amersfoort
email: vrouwenvoorvrede@antenna.nl, of
  - secretariaat WILPF, F.C. Dondersstraat 23, 3572 JB Utrecht
email: wilpf@antenna.nl
- US Unilateralism; official foreign comments – PENN/NL Facts and Reports Nr. 1, January 2002. Te bestellen bij:
  - Werkgroep Eurobom, Obrechtstraat 43, 3572 EC Utrecht
email: k.koster@inter.nl.net